

GRUNDLAGD 1876 AV C. G. ESTLANDER

2019

ISSN 0015-248X

KULTUR EKONOMI POLITIK

Redaktion

Hanna Lindberg
Ansvarig chefredaktör
Emil Kaukonen
Redaktionssekreterare

Redaktionsråd

Pia Maria Ahlbäck
Martina Björklund
Mats Börjesson
Nina Kivinen
Else-Britt Kjellqvist
Bengt Kristensson Ugglå
Tage Kurtén
Kristina Malmö
Sverker Sörlin
Ulrika Wolf-Knuts

Utgivare

Föreningen Granskaren r.f. Åbo
Ordförande Pekka Kettunen
Jutta Ahlbeck
Eva Costiander-Huldén
Carina Gräsbeck
Margrét Halldórsdóttir
Jonas Lagerström
Hanna Lindberg

Formgivning

Oy Graaf Ab

Tryckning

Oy Nordprint Ab

Kontakt

Redaktionen: finsktid@abo.fi
Prenumerationer: pren-finsktid@abo.fi

Mer om oss

www.finsktidskrift.fi
Instruktioner för skribenter:
www.finsktidskrift.fi/medverka/for-skribenter/
Om prenumerationer: www.finsktidskrift.fi/prenumerera/

Bidragsgivare

Svenska Litteratursällskapet i Finland, Svenska Kulturfonden,
Föreningen Konstsamfundet, Kulturfonden Island-Finland,
William Thuring's Stiftelse, Kommerserådet Otto A. Malms
Donationsfond, Waldemar von Frenckells stiftelse

Innehåll 6/2019

<i>Chefredaktör Hanna Lindberg</i>	
Gränsöverskridning och nya perspektiv	5
Kollegialt granskade artiklar	
 <i>Tomi Riitamaa</i>	
”Röster från andra sidan Bottenhavet”. Metodologisk nationalism och finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistoria	7
Essäer	
<i>Sven-Johan Spånberg</i>	
Walt Whitman – elegins diktare	33
<i>Christian Braw</i>	
Ett sanningsord uppväger hela världen	43
<i>Åsa Slotte</i>	
Det etiska sjukdomsbegreppet – ett nytt sätt att förstå värdidén	51
Granskaren	
<i>Lauri Karvonen</i>	
En ojämn bok om Europas kris	61
<i>Freja Rudels</i>	
Djupdykning i dammet	64
<i>Marko Lamberg</i>	
Etnografiskt översiktsverk över Värmlands skogsfinnar	68
<i>Johan Ehrstedt</i>	
Empirins olidliga lätthet – den nya antologin om nödären 1867–1868	71

Gränsöverskridning och nya perspektiv

Jag skriver detta förord från ett hotellrum i Washington D.C. där jag befinner mig på en kortare forskarvistelse vid Gallaudet University. Vistelsen har bjudit på ovärderligt utbyte av kunskap och erfarenheter. Trots att både jag och mina amerikanska kollegor fokuserar i vår forskning på den egna nationella historien, vill vi förstå den nationella utvecklingen i ljuset av internationella influenser och kontakter.

Ambitionen att se bortom nationella, disciplinära och genre-mässiga gränser är något som också går som en röd tråd genom det här numret av *Finsk Tidskrift*. Numrets kollegialt granskade artikel av Tomi Riitamaa behandlar den finlandssvenska litteraturens position i Sverige genom en analys av sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk och litteraturlexikon. Att den finlandssvenska litteraturen har varit styvmoderligt behandlad i Sverige är ett allmänt antagande och Riitamaas syfte är att undersöka påståendet vetenskapligt. Riitamaa frågar därför vilken position den finlandssvenska litteraturen får i verken, huruvida den införlivas i den svenska litteraturen eller behandlas som en egen subgenre. Artikeln är därmed ett bidrag till kunskap om hur den metodologiska nationalismen opererar i litteraturlexikon.

Även Sven-Johan Spånbergs och Christian Braws essäer behandlar litteratur och då med fokus på två litterära giganter, Walt Whitman och Aleksandr Solzjenitsyn. Spånberg vill lyfta fram en mindre känd del av Whitmans författarskap, nämligen hans elegier. Whitman, som är känd för att starkt framhäva den

amerikanska individualismen i sin diktning, hade även ett mörkare stråk. Spånberg visar hur Whitmans elegiska diktning sammanflätades med de omvälvande händelserna i 1800-talets Amerika och hur dessa gav upphov till flera dikter som följde den elegiska traditionen.

Christian Braw lyfter i sin essä fram Aleksandr Solzjenitsyns kontakter till Estland, som fick sin början då han träffade den estniska advokaten och före detta utbildningsministern Arnold Susi i ett fängelse i Moskva. Estland skulle ha stor betydelse för Solzjenitsyns fortsatta författarskap, och han vistades där då han skrev sina storverk *Gulag-arkipelagen* och *Cancerkliniken*.

I numret publicerar vi även Åsa Slottes *lectio praecursoria* för avhandlingen *Varför vård? Om anorexi, diagnoser och moralisk förståelse* (Åbo Akademi 2019). I avhandlingen frågar Slotte vilka grunder som finns för att ge någon en diagnos och vilka olika kriterier detta följer. Genom djupintervjuer med personer som insjuknat i anorexi, samt med deras anhöriga och vårdpersonal, har Slotte sökt efter vad sjukdom kan betyda för dem moraliskt och existentiellt. Dessa personers berättelser är centrala, menar Slotte, för att till fullo förstå sjukdomsbegreppet.

Utöver dessa essäer bjuder *Granskaren* på djupdykningar i nyttgivna monografier och antologier på teman som städning, skogsfinnar, hungerkriser och läget i Europa. Med fog kan vi alltså säga att vi i detta nummer erbjuder våra läsare en bred palett av spännande litteratur!

Hanna Lindberg
Washington D.C., 11.10.2019

Kollegialt granskade artiklar

📖 ”Röster från andra sidan Bottenhavet”. Metodologisk nationalism och finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistoria

---

Tomi Riitamaa

Inledning

Tua Forsström debuterade 1972. Hon har fått Nordiska rådets litteraturpris och Bellmanpriset från Svenska Akademien. Men eftersom hon skriver på svenska i Finland är det lätt att tappa bort henne i vårt närsynta land.

Vi felbedömer systematiskt vår litteraturs geografiska gränser. Vi tänker bort en litterär provins som inte så sällan handskas mycket bättre med vårt språk än vi rikssvenskar. Jag kan utan att skämmas hävda att Bo Carpelan skrev bäst bland svenska poeter i mer än femtio år. Och vi iddes knappt lägga märke till det.

(Ringgren 2018)

Med ovanstående rader inleder Magnus Ringgren sin recension av finlandssvenska Tua Forsströms diktsamling *Anteckningar* i *Aftonbladet* hösten 2018. Resonemanget knyter an till ett centralt spörsmål i samtalet om den finlandssvenska litteraturens villkor;

nämligen dess position och predikament i Sverige. Som språkvetaren Charlotta af Hällström-Reijonen (2007) visat, har man i mer än hundra år diskuterat hur finlandssvensk litteratur bör skrivas utgående från dess avsättningsmöjligheter i Sverige. Möjligheten att på originalspråk nå ut på en mångdubbelt större arena än den inhemska, finlandssvenska, gör naturligtvis den sverigesvenska marknaden attraktiv för finlandssvenska författare och förlag, men frågans vikt handlar också om att man ansett att den finlandssvenska litteraturen har spelat en central roll för upprätthållandet av de språkliga och kulturella banden med Sverige – något som i sin tur betraktats som avgörande för finlandssvenskhetens överlevnad *per se* (se t.ex. Bergroth 1917, 19; af Hällström-Reijonen 2007, 154).

Diskussionen om den finlandssvenska litteraturens predikament och position i Sverige har allt som oftast präglats av dystra tongångar. Under den talande rubriken ”Problemet Sverige – ett evighetsproblem” skriver historikern Henrik Ekberg (2013, 366) exempelvis: ”Allt sedan sent 1800-tal har man i Finland – med rätt eller orätt – hyst uppfattningen att den finlandssvenska litteraturen blir styvmoderligt behandlad i Sverige.” Det är en uppfattning som kan konstateras vara fortsatt rådande i dag. I *Från Lexå till Glitterscenen* skriver Tuva Korsström (2013, 13):

Frankrikes inkluderande inställning till den frankofona litteraturen är inte bara ett utslag av postkolonialism – det är också klok språk- och litteraturpolitik. Med en generösare inställning på svenskt håll kunde den finlandssvenska litteraturen integreras som en autonom men naturlig del av den svenskspråkiga litteraturen.

En mängd andra sentida utsagor understödjer också Korsströms uppfattning och visar på ämnets fortsatta aktualitet; det tycks råda en utbredd okunskap i Sverige om Finland, landets språkförhållanden och finlandssvenskheten, tröskeln till den sverigesvenska marknaden sägs vara hög, alltför få finlandssvenska författare uppges utkomma i delupplagor på sverigesvenska förlag, och de verk som väl når över havet sägs ofta råka ut för ett styvmoderligt mottagande i den mån de överhuvudtaget uppmärksammas i Sverige.¹

1 För mer ingående översikter av diskussionen; se t.ex. Riitamaa 2015; Riitamaa 2016; Riitamaa 2018.

Men trots problematikens ständiga aktualitet har forskningen på området länge varit eftersatt, och frågorna har ofta diskuterats utan vetenskapliga belägg. Jag har tidigare undersökt olika delar av den nyare finlandssvenska litteraturens position och reception i Sverige, som mottagandet av enskilda verk i sverigesvensk dagspress och utgivningen av finlandssvensk skönlitteratur i delupplagor på sverigesvenska förlag under 2000-talet.² I den här artikeln fokuserar jag ett annat centralt område: litteraturhistorieskrivningen. Syftet är att undersöka den finlandssvenska litteraturens representation och position i nyare sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk och litteraturlexikon. Blir den styvmoderligt behandlad och främmandegjord, eller är den kanske – vilket Korsström alltså efterlyser – redan införlivad och integrerad som en autonom men naturlig del av den svenska litteraturen?

Transnationella perspektiv och metodologisk nationalism

Med sitt fokus på litteraturhistoriska översiktsverk rör sig undersökningen i ett högaktuellt forskningsområde som bland annat har kallats *litteraturhistoriografi* och *metalitteraturhistoria*.³ Litteraturens geografiska, kulturella och språkliga gränsdragningar, som alltså Ringgrens ovan citerade resonemang knyter an till, har förvisso alltid stått under konstanta förhandlingar, men diskussionerna har under senare tid accentuerats ytterligare. De senaste decenniernas sociala, kulturella och politiska omvälvningar har gjort att tidigare mer eller mindre förgivettagna litterära kanons – sprungna ur och skapade i samverkan med nationalismens och nationalstaternas framväxt – i allt högre grad utmanas och kritiserats utifrån postkoloniala, feministiska, genus-, queer-, och andra minoritetsperspektiv (Lönngren, Grönstrand, Heede

---

2 I Riitamaa 2015 och Riitamaa 2016 fokuserar jag enskilda verk och undersöker hur författarna i olika paratexter förhåller sig till den sverigesvenska marknaden, hur romanerna i fråga vänder sig till den tänkta sverigesvenska läsaren, samt hur recensenter i sverigesvensk dagspress förhåller sig till exempelvis det finlandssvenska språkbuket. I Riitamaa 2018 gör jag en kvantitativ undersökning av utgivningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i Sverige.

3 För ingående redogörelser kring forskningsområdet, se Rosendahl Thomsen & Larsen (red.) 2005. Se även t.ex. Broomans 1999 och Berglund 2013.

& Heith 2015, ix). Fokusskiftet från nationella till mera transnationellt orienterade perspektiv i litteraturhistorieskrivning och -forskning, av Linda Hutcheon (2002) benämnt som "rethinking the national model" och av Paul Jay (2010) som "the transnational turn in literary studies", har haft ett sådant genomslag att man kan tala om ett paradigmskifte. Det märks också i nordisk litteraturhistorieskrivning och -forskning, där ett antal sentida verk problematiserar tidigare, snävt nationella synsätt.⁴

Den finlandssvenska litteraturen har ofta betraktats som marginaliserad; den har setts som "i dubbel mening provinsial" (Warburton 1984, 11), en litteratur som "varken är finsk eller rikssvensk men står i växelverkan med båda" (Ekman 2014, 13), en litteratur sprungen ur en "mellanposition" (Österlund, Lassén-Seger & Franck 2011, 63) eller "en position *entre deux*", och som därmed "faller mellan de etablerade kategorierna nation och språk" (Malmö 2018, 47).

Samtidigt, eller just därför, ter sig en minoritetslitteratur som den finlandssvenska särskilt fruktbar att betrakta ur transnationella perspektiv. "Transnationell litteratur" kan definieras som litteratur som överskrider nationalstatens och/eller nationalspråkets gränser (jfr Dondorici & Wiegandt 2017). Trots sin mellanposition, med ett eget litterärt kretslopp, präglas den finlandssvenska litteraturen av "närheten till sina randområden" (Österlund, Lassén-Seger & Franck 2011, 63). Språkligt sett utgör den finlandssvenska litteraturen en del av den svenska litteraturen, och en del av den överskrider rent konkret nationsgränsen och tar del i det litterära kretsloppet i Sverige. Samtidigt utgör finlandssvensk litteratur en del av Finlands litteratur, skriven på ett av landets två officiella nationalspråk, och deltar i väsentlig del i det litterära kretsloppet i Finland. I och med de "breda beröringsytorna till sina randområden" är den finlandssvenska litteraturen uttryckligen "av särskilt intresse som transnationell", som Österlund, Lassén-Seger & Franck (2011, 63) poängterar.

Den här transnationella mellanpositionen kan, som Anna Möller-Sibelius (2015, 24) framhåller, innebära att den finlandssvenska

⁴ Se t.ex. Dahl & Steinfeld (red.) 2001, Bladh & Kullberg (red.) 2011, Svedjedal (red.) 2012, Oxfeldt 2012, Lönngren, Grönstrand, Heede & Heith (red.) 2015, Sondrup, Sandberg, Dubois & Ringgaard (red.) 2017, Petersson & Schönström (red.) 2017.

litteraturen ”förbises i båda länders kanonisering” eller att den ”dubbelbokförs”. Antingen ”införlivas eller främmandegörs” den, skriver Möller-Sibeliuss (2015, 24) vidare, ”beroende på om språk eller nationalitet betonas, vilket är föränderligt över tid”.

Hur ser det då ut i nyare sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk och -lexikon? Vad betraktas som ”svensk litteratur”? Betonas språk eller nation? Vilka geografiska och språkliga gränsdragningar görs? Och vad får det för implikationer för den finlandssvenska litteraturens representation och position i verken?

Samtidigt som transnationella perspektiv vunnit allt större genomslag inom litteraturstudiet, kan man som Stefan Helgesson (2013, 87) hävda att litteraturvetenskapen fortfarande präglas av det som kallas *metodologisk nationalism*. Enligt sociologen Andreas Wimmer och antropologen Nina Glick Schiller innebär metodologisk nationalism – begreppet är alltså hämtat från samhällsvetenskaperna – ”the assumption that the nation/state/society is the natural social and political form of the modern world” (Wimmer & Glick Schiller 2002, 301). Inom samhällsvetenskaplig forskning uppträder, menar Wimmer och Glick Schiller (2002, 302–308), den metodologiska nationalismen i tre olika skepnader: för det första har man ofta tenderat att helt bortse från eller ignorera nationens och det nationellas betydelse, för det andra naturaliseras nationalstaten och dess gränser och tas för givna utan att problematiseras, och för det tredje territorialiseras det vetenskapliga studiet till att analysera processer innanför det nationellas ramar, och utesluter därmed allt som rör sig över och utanför nationalstatens gränser.

Som Helgesson (2013, 87) noterar är termen visserligen fortfarande tämligen oetablerad inom litteraturforskningen. Litteraturvetaren Annika Olsson (2010; 2013; 2015) har dock i flera artiklar förtjänstfullt visat på konceptets användbarhet också inom litteraturvetenskapen och i synnerhet i studiet av litteraturhistoriska översiktsverk. Till de tre av Wimmer och Glick Schillers ovan relaterade formerna av metodologisk nationalism, identifierar Olsson (2013, 69) själv ”ett fjärde modus” som hon menar präglar litteraturhistoriska översiktsverk, nämligen *exkludering*:

Denna exkludering som berör litteratur, författarskap och läsare sker här genom att den utpekade nationallitteraturen görs synonym med den klassiska kanon, ”finlitteraturen”, vars estetiska värde är oomtvistat, och genom ett avståndstagande från de ”låga eller triviala” texter som sköljt över landet och litteraturforskarna.

(Olsson 2013, 69)

Samtidigt kan, enligt Olsson, även litteratur utanför den rena ”nationallitteraturen” *inkluderas* i denna, i det fall den betraktas som särskilt ”värdefull”:

In the same process, literature and, by proxy, also writers and readers that in some way or another could be described as 'valuable' but having a somewhat unclear relationship to the nation – usually literature produced or published outside the specific geographic entity or written in another language than the national – were included in the literary history.

(Olsson 2015, 36)

Begreppet metodologisk nationalism och Annika Olssons resonemang kring dess funktion i svensk litteraturhistorik utgör teoretisk bas i föreliggande undersökning, och här intar konceptets fjärde modus, exkludering/inkludering, en särskild betydelse. Olssons resonemang förs emellertid i huvudsak på ett översiktligt och teoretiskt plan, vilket innebär att föga hänsyn tas till frågor om vilka konsekvenser den metodologiska nationalismens verkningar får i praktiken för exempelvis den finlandssvenska litteraturens representation i verken; härvidlag nöjer sig Olsson något lättvindigt med att konstatera att finlandssvensk litteratur inkluderas i verken för att den anses höra till den svenska litteratursfären.⁵ Min ambition är att med stöd i Olssons resonemang på ett djupare plan undersöka hur den metodologiska nationalismens mekanismer opererar i praktiken; hur traditionella nationalistiska

---

5 Olsson (2015, 44 f.) berör alltså inte finlandssvensk litteratur i någon större grad, men konstaterar avslutningsvis: ”Finally one could also mention Finnish-Swedish literature: Because the texts are written in the Swedish language, they are regarded as Swedish literature in all three of the Swedish literary histories, *Den svenska litteraturen*, *Litteraturens historia i Sverige* and *Den svenska litteraturhistorien*. [---] The reasons why Sweden incorporates Finnish-Swedish literature are partly related to the fact that this literature is written in the Swedish language and is considered to be part of a Swedish literary sphere.”

gränsdragningar och nyare transnationella perspektiv inverkar på den finlandssvenska litteraturens representation, dess inkludering och/eller exkludering, i de litteraturhistoriska verken.

Men hur definieras egentligen finlandssvensk litteratur, och vem räknas som en finlandssvensk författare? I en studie som undersöker och problematiserar metodologisk nationalism är det naturligtvis av största vikt att själv undvika den metodologiska nationalismens fällor. Vad som i den här artikeln konstituerar ”det finlandssvenska” bör varken ignoreras, naturaliseras eller territorialiseras.

Den mest grundläggande och vedertagna definitionen av begreppet ”finlandssvensk litteratur” är litteratur skriven på svenska i Finland, från cirka sekelskiftet 1900 och framåt (se nedan för diskussion angående startpunkten). En finlandssvensk författare är enligt denna definition en författare som i huvudsak skriver på svenska i Finland, oavsett författarens modersmål och/eller härkomst. Därför betraktas exempelvis Edith Södergran och Zinaida Lindén (båda födda i Sankt Petersburg) som finlandssvenska författare. Men finlandssvensk litteratur kan väl också skrivas utanför Finlands gränser? I Sverige, till exempel, dit tiotals tusen finlandssvenskar emigrerat genom åren? Hör sverigefinlandssvenska författare till den finlandssvenska litteraturen? Vad med andra- och tredjegerationens sverigefinlandssvenskar? Är det den egna identiteten som styr, huruvida man räknas som sverigesvensk eller som finlandssvensk författare?

Det här är naturligtvis synnerligen delikata frågor, och det faktum att det härvidlag är principiellt omöjligt att göra exakta gränsdragningar demonstrerar hur metodologisk nationalism – som ju bygger på just sådana imaginära gränsdragningar – är så problematisk.

För undersökningens syfte, att kunna undersöka hur metodologisk nationalism bestämmer den finlandssvenska litteraturens vara eller icke vara samt dess andel och positionering i sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk, måste en gränsdragning ändå göras också här. Jag väljer därför att i den här artikeln definiera finlandssvensk litteratur så pragmatiskt som möjligt: det är litteratur som i första hand ges ut på svenska i Finland av finlandssvenska förlag (och eventuellt i andra hand som delupplagor i Sverige samt

som översättningar till finska eller andra språk), oavsett författarens modersmål, härkomst eller nuvarande bostadsort. En författare som Willy Kyrklund, som föddes i Helsingfors och efter studentexamen flyttade till Sverige och där levde återstoden av sitt liv, räknas i den här artikeln *inte* som finlandssvensk författare, eftersom hans böcker i första hand utgavs på svenska förlag i Sverige. En författare som Lars Sund, född i Jakobstad men sedan länge bosatt i Sverige, räknas däremot här som finlandssvensk författare i och med att han fortfarande i första hand utkommer på ett finlandssvenskt förlag, och först i andra hand i delupplagor i Sverige.

Material och tidigare forskning

Undersökningsmaterialet består av de tre centrala litteraturhistoriska översiktsverken från senare tid *Den svenska litteraturen*, *Litteraturens historia i Sverige* och *Den svenska litteraturhistorien*, samt av två mera populärvetenskapligt hållna lexikala handböcker – *Berömda svenska böcker* och *Vem är vem i svensk litteratur*. I syfte att kunna generera en så dagsaktuell bild som möjligt av förhållandena utgår jag i förekommande fall från de senast reviderade utgåvorna av verken i fråga.

Litteratur har skrivits på svenska i Finland under lång tid, men först från och med början av 1900-talet kan man tala om en finlandssvensk minoritetslitteratur i egentlig mening.⁶ En tidsmässig avgränsning i undersökningen görs därför kring sekelskiftet 1900. Avgränsningen är inte exakt utan pragmatiskt hållen, och det beror på de litteraturhistoriska verkens respektive uppläggningsprinciper. Indelningen i tidsperioder skiljer sig till viss del från verk till verk, och jag har alltså valt att låta materialets uppdelning i kapitel och band i någon mån styra undersökningens kronologiska tidsram. *Den svenska litteraturen* med Lars Lönnroth och Sven Delblanc som huvudredaktörer utgavs första gången 1987–1990 i sju band. Den senaste reviderade utgåvan från 1999 har omvandlats till tre band, och här fokuseras band 3 – *Från modernism till massmedial*

---

6 För översiktliga redogörelser kring den svenska litteraturens tidigare utveckling i Finland och den finlandssvenska minoritetslitteraturens uppkomst, villkor och implikationer, se t.ex. Ekman 2014; Zilliacus 2014; 2000.

marknad 1920–1995 (i fortsättningen *DSL3*). Enbandsverket *Litteraturens historia i Sverige (LHiS)* utkom första gången 1987 med Bernt Olsson och Ingemar Algulin som författare. Den sjätte och i skrivande stund senaste utgåvan kom 2013, och här ställs de tre kapitel som behandlar litteraturen från 1909 och framåt i fokus. Göran Häggs *Den svenska litteraturhistorien (DSLH)* utkom första gången 1996 och senast 2004. Här står verkets två avslutande kapitel, som behandlar perioden 1914–1990, i fokus. *Berömda svenska böcker (BSB)* utkom första gången 1972 med Magnus von Platen som redaktör, medan den andra, här aktuella, utgåvan – med undertiteln *En litterär uppslagsbok. Återger innehållet i 470 svenska verk* – utkom 2004 med Staffan Bergsten som huvudredaktör. *Vem är vem i svensk litteratur. Författarlexikon från A till Ö (VÄViSL)* av Agneta Blomqvist och Lars Erik Blomqvist utkom i sin hittills enda utgåva 1999. Varken *BSB* och *VÄViSL* är uppdelade i vare sig kronologiska eller tematiska avsnitt, utan alfabetiskt upplagda utifrån de relaterade författarskapens efternamn. Från undersökningsmaterialet utesluter jag här samtliga författarskap som inte i huvudsak är verksamma under 1900-talet.

Verkens förord och inledningskapitel är av särskilt intresse, eftersom det oftast är här som historikernas upphovsmän redogör för sina utgångspunkter, metodologiska överväganden och gränsdragningar. Band 1 av nyutgåvan av *Den svenska litteraturen*, med undertiteln *Från runor till romantik 800–1830*, innehåller ett för de tre banden gemensamt förord, varför även detta inkluderas i undersökningsmaterialet (*DSL1*).

Litteraturhistoriska översiktsverk som behandlar den svenska litteraturen har också tidigare tilldragit sig forskares intresse. Vid sidan av Olsson (2010; 2013; 2015), som alltså utforskat problematiken med metodologisk nationalism bland annat utifrån intersektionella perspektiv, har exempelvis Anna Williams (1997) och Petra Broomans (1999) undersökt litteraturhistoriska översiktsverk utifrån genusperspektiv.

Däremot saknas tidigare forskning som i ett bredare perspektiv behandlar den finlandssvenska litteraturens plats i litteraturhistoriska översiktsverk i Sverige. Några studier som diskuterar enskilda författarskaps representation i litteraturhistorien, och som även innehåller en del allmänna iakttagelser i ämnet, står dock till buds:

Agneta Rahikainen (2014, 208–224) har i ett avsnitt i sin doktorsavhandling kartlagt hur Edith Södergran behandlas i litteraturhistoriska översiktsverk från Finland och Sverige, medan Anna Möller-Sibeli (2010; 2015) har undersökt Bertel Gripenbergs plats i litteraturhistorieskrivningen i de båda länderna. Möller-Sibeli (2019) har även undersökt litteraturhistorieskrivningen om den finlandssvenska litteraturen i ett bredare perspektiv, men där fokuserat finlandssvenska litteraturhistoriska översiktsverk och inte sverigesvenska.

Metodologisk nationalism i verkens paratexter

Som jag varit inne på ovan är kontextualiserande förord och inledningar i litteraturhistoriska översiktsverk i det här sammanhanget särskilt intressanta att studera, då de – med Annika Olssons (2013, 68) ord – ”utgör den plats där läsaren enligt rådande genrekontrakt kan förvänta sig att få information kring de frågor som diskuterats och varit extra betydelsefulla i arbetet och för litteraturhistorien i sig”. Jag skall strax återkomma till verkens förord och inledningar, men till att börja med vill jag uppmärksamma ett par andra paratextuella instanser som även de kan förtälja en hel del om verkens inriktning och urvalsprinciper, nämligen verkens titlar och, i vissa fall, omslagsbilder.

Titeln *Litteraturens historia i Sverige* låter förstå en litteraturhistorik med en strikt nationell gränsdragning. Som både Agneta Rahikainen (2014, 223) och Ebba Witt-Brattström noterat är titeln att betrakta som problematisk – Witt-Brattström (2013) kallar den exempelvis ”slött imperialistisk” och ”helt bort i tok” – eftersom verket de facto också omfattar finlandssvensk litteratur, i första hand utgiven utanför Sveriges gränser.⁷ Framsidan av omslaget till *LHiS* pryds av porträttsfoton av 28 författare. Urvalet av porträttbilder, som också förekommer i verket, fungerar kongenialt

7 Rahikainen (2014, 223) skriver för sin del: ”Ur ett finländskt perspektiv är det inte heller helt oproblemiskt att Södergran och ett flertal andra svenskspråkiga författare från Finland inkluderas i ett verk som heter *Litteraturens historia i Sverige*. Södergran hade personligen mycket lite kontakt med Sverige och hennes böcker utkom inte där medan hon levde. Frågan är om hon egentligen kan räknas till litteraturens historia i Sverige, även om hon givetvis är en central del av litteraturens historia *på svenska*.”

med boktiteln såtillvida att samtliga författare som porträtteras är sverigesvenska. Den metodologiska nationalismen opererar således tydligt både i verkets titel och på omslaget; dels territorialiserar verket till den geografiska/nationella entiteten Sverige, dels lyfts 28 författarskap fram i ett slags centralsvensk litteraturhistorisk minikanon, från vilken alltså exempelvis finlandssvenska författare exkluderas.

De övriga verkens titlar innehåller det tongivande adjektivet "svenska/svensk", som i det här sammanhanget kan ha dubbla betydelser: dels kan "svensk litteratur" syfta på litteratur från Sverige, dels kan det syfta på svenskspråkig litteratur. Läst i den senare betydelsen kan dessa titlar alltså sägas låta förstå litteraturhistoriker med språkliga gränsdragningar snarare än nationella/geografiska, vilket innebär att de öppnar upp för exempelvis finlandssvensk litteratur. Vad gäller omslagen kan konstateras att *DSL3* och *DSLH* är formgivna i en tydligt markerad blågul färgskala. Den förstnämnda lyfter däremot intressant nog fram omslaget till Tove Janssons *Trollvinter* som en av tre bilder på framsidan (tillsammans med ett porträtt av Kerstin Ekman och en scen ur Lars Noréns pjäs *Personkrets 3:1*). Detta kan tolkas som en tydlig markering att *DSL3* också omfattar finlandssvensk litteratur.

På vilka sätt, hur explicit och i vilken omfattning man i förord och inledningskapitel diskuterar urvalsprinciper, gränsdragningar och vad som ingår i "svensk litteratur", skiljer sig tämligen mycket mellan respektive verk. I "Förord till tidigare upplagor" i *LHiS* (13) diskuteras varken titelns nationella gränsdragning eller vad Sverige och det svenska implicerar, utan nationen och det nationella naturaliseras och tas för givet. I de nyare upplagornas inledning talar man – med Rahikainens (2014, 223) ord "något kryptiskt" – däremot först om att verket "innehåller berättelser och fakta om böcker, författare och texter som på olika vis är knutna till det land vi i dag kallar Sverige", för att sedan slå fast att det handlar om "litteratur med ursprung i Sverige" (*LHiS*, 10). Snart problematiseras dock det nationella:

Fokuset på Sverige fångar dock betydligt mer än en geografiskt avgränsad entitet. Här ryms också den föreställda gemenskap som kallas svenskhet, eller nationell identitet, där litteraturen och det svenska språket har en viktig funktion – oberoende av att landets gränser skif-

tat under de perioder som behandlas och att svenska inte är det enda språket [...] Här behandlas dock, med enstaka äldre undantag, enbart texter och verk skrivna på svenska.

(*LHiS*, 10)

Den här utsagan gör, till skillnad från verkets titel och de tidigare relaterade kommentarerna från inledningen, gällande att urvalsprincipen bygger på språkliga faktorer snarare än nationella. Förhållningssättet till det nationella i *LHiS* får således betecknas som något vagt och kuriöst. Samtidigt som både verkets titel och vissa utsagor gör gällande att man behandlar "litteratur med ursprung i Sverige", söker man alltså underminera de traditionella nationsgränserna. Liksom i titeln verkar således den metodologiska nationalismen på flera plan i förordet och inledningen: i förordet naturaliseras det svenska och tas för givet, medan inledningen först territorialiserar litteraturen till den geografiska/nationella entiteten Sverige, för att sedan deterritorialisera den genom att problematisera de geografiska och historiska gränsdragningarna. Slutligen uppmärksammas representationen av minoritetsspråk i Sverige, bara för att direkt därpå förklaras exkluderade ur verket.

Det för *DSL1-3* gemensamma förordet "Vad är litteraturhistoria?" består till stora delar av ett utdrag ur originalupplagans utförliga förord. Här diskuteras det problematiska i att skriva en sammanhållen litteraturhistoria i en tid där "historieskrivningen arbetar med många nya och ofullständigt prövade metoder", och där begrepp som "litteratur" har fått en "flytande innebörd". Deras föregångare, menar Lönnroth och Delblanc, hade det enklare: "Sverige ägde en litteratur, representativ för Fosterlandet och dess nationella egenart [...]" (*DSL1*, 9) Trots att begreppet "nationallitteratur" i viss mån problematiseras (*DSL1*, 10), så förekommer inga reflektioner kring konceptet Sverige och vad det innebär, något som också Olsson (2015, 39) noterat. Författarna diskuterar i förordet överhuvudtaget inte vad som konstituerar "svensk litteratur" och dess gränser, varken geografiska eller språkliga. Som Olsson (2013, 69) slår fast "naturaliseras nationalstaten och Sverige; den blir en självklar utgångspunkt som inte behöver diskuteras eller redogöras för närmare".

Desto utförligare och mer explicit diskuterar Göran Hägg i inledningskapitlet i *DSLH* sina urvalsprinciper utifrån nationella och språkliga aspekter. Under rubriken ”Vad hör till den svenska litteraturen?” betonar Hägg språkliga gränsdragningar framom geografiska:

Språket är [...] en kulturell enhet bortom den ytliga nationalismens. I den här framställningen tolkas begreppet ”svensk litteratur” därför på enklast möjliga sätt – litteratur skriven på svenska språket. Således är finländaren Johan Ludvig Runeberg och den grekiskfödde Theodor Kallifatides självklart svenska författare, medan den västgötske latindiktaren Brynjolf Algotsson inte är det, hur spännande han än i övrigt må vara. [---]

En del av litteraturhistorien är därför också historien om hur vi blir ”svensktalande” och hur vi genom en gemensam litteratur och ett gemensamt ”högre” språk efter hand blir en kulturell enhet eller, om man så vill, ett folk – till vilket idag givetvis även hör den lilla men kulturellt viktiga gruppen svenskspråkiga medborgare i Finland och den miljon invandrare och invandrarättlingar som tillförts vår kulturgemenskap under de senaste decennierna.

(*DSLH*, 14 f.)

Trots att Hägg med ord som ”självklart” och ”givetvis” söker påvisa det naturliga i att inkludera den finlandssvenska litteraturen – samt ”invandrare och invandrarättlingar” – i *DSLH*, genererar själva utsagan den ambivalens som den metodologiska nationalismens fjärde modus konstitueras av – genom att uttryckligen inkludera någon exkluderas densamma genast från den naturliga tillhörigheten. De som verkligen ”självklart” och ”givetvis” betraktas som tillhörande nationallitteraturen – en Lagerlöf eller en Strindberg – behöver de facto aldrig nämnas i sådana här sammanhang.

Den metodologiska nationalismens fjärde modus märks än tydligare i förorden till undersökningens två lexikala litteraturhandböcker. I *VÄVISL* (7) görs följande reflektioner kring vilken sorts litteratur som premieras:

Våra urvalsprinciper kan naturligtvis diskuteras. Skönlitteraturen med prosa, poesi och dramatik dominerar naturligtvis. Men vi har bemödat oss om ett någorlunda rikt urval också av psalm- och visförfattare, barn- och ungdomslitteratur, deckare och finlandssvensk ordkonst.

Den finlandssvenska litteraturen betraktas således här som en speciell subgenre, sida vid sida med exempelvis deckare, visor och psalmer. Samtidigt som den exkluderas från den centrala litteraturen (underförstått sverigesvensk prosa, poesi och dramatik) har man alltså ”bemödat” sig om att inkludera ”ett någorlunda rikt urval” även av denna.

I förordet till *BSB* diskuterar Bergsten den finlandssvenska litteraturens vara eller icke vara i verket utförligt:

Något färre verk än tidigare kommer däremot från Finland, vilket återspeglar en allmän förskjutning i förhållandet mellan finlandssvenskt och rikssvenskt. Båda hör självklart till den i vid mening svenska litteraturen men har med tiden kommit att gå alltmer skilda vägar. Det svensktalande Finland bildar i dag en egen litterär offentlighet och noteringarna på bokbörser i Helsingfors stämmer inte alltid överens med Stockholms. Att av den anledningen utesluta allt finlandssvenskt vore orimligt. Ett ångerfullt erkännande av styvmoderlig behandling räcker emellertid inte: metaforen riktar ljuset på den ömma punkten. ”Styvmoderlig” förutsätter att det är moder Sveas gunst alla söker på båda sidor om Bottenhavet, men det kanske inte alltid förhåller sig så. Lösningen på problemet har här blivit en medelväg som följer de stora författarskapen och de oundgängliga verken men saknar avstickare till mindre betydande verk som kanske skulle ha kommit med om de varit belägna på rikssvensk mark.

(*BSB*, 6)

Utdraget är intressant i sin transparens, om än inte helt klargörande. Även den finlandssvenska litteraturen tillhör alltså, menar Bergsten, den svenska litteraturen ”i vid mening”. Trots detta framhålls att en del finlandssvenska verk möjligen valts bort enkom på grundval av att de är utgivna i Finland, inte för att de inte är ”berömda” nog – det vill säga ”på en eller annan grund vunnit anseende” (*BSB*, 5). Här aktualiseras således den metodologiska nationalismens fjärde modus som allra tydligast – samtidigt som särskilt värdefulla verk inkluderas, även om de är utgivna utanför den givna entitetens geografiska gränser, exkluderas verk från ”the proper national body” på grundval av att författarna är finlandssvenskar och inte sverigesvenskar. Förklaringen till detta, att man i finlandssvenska litterära kretsar inte längre skulle vara intresserade av uppmärksamhet i Sverige, går stick i stäv med den rådande diskursen i Svenskfinland som relaterats ovan.

Trots att vissa utsagor i verkens inledningar och förord ger intryck av ambivalenta förhållningssätt till den finlandssvenska litteraturen, behandlas också sådan vid sidan av den sverigesvenska litteraturen i samtliga undersökta verk. Här är det intressant att granska dels hur och i vilka sammanhang finlandssvenska författare och verk presenteras, dels hur stort utrymme finlandssvensk litteratur får.

Endast det senare är emellertid aktuellt att undersöka när det gäller *BSB* och *VÄViSL*, eftersom verk respektive författarskap som nämnts presenteras i alfabetisk ordning utifrån författarens namn och inte utifrån några som helst andra sammanhang.

I *BSB* kan, utsagan i bokens förord till trots, konstateras att en relativt stor andel av de verk som betraktas som "oundgängliga" är finlandssvenska: av de 401 böckerna från 1900-talet som presenteras i lexikonet är 24 finlandssvenska, vilket utgör en andel på sex (6,0) procent. I *VÄViSL* är andelen finlandssvenska författarskap som presenteras något mindre, men fortfarande relativt stor: 19 av sammanlagt 395 författarskap som främst var verksamma under 1900-talet är finlandssvenska, vilket ger en andel på knappa fem (4,8) procent.

Vad gäller de litteraturhistoriska översiktsverken går det snabbt att konstatera att huvudparten av den finlandssvenska litteraturen behandlas i egna avgränsade avsnitt, avskild från den sverigesvenska litteraturen. Det här gäller framför allt den tidiga finlandssvenska modernismen med Edith Södergran, Hagar Olsson, Elmer Diktonius, Gunnar Björling, Rabbe Enckell och Henry Parland i spetsen som i samtliga verk tilldelas avskilda avsnitt: "Avantgardet i öster – finlandssvensk modernism" (*DSL3*, 149–176), "Den finlandssvenska modernismen" (*LHiS*, 379–387), samt "Världen badar i blod ..." (*DSLH*, 441–453). Vidare sorterar nyare finlandssvensk litteratur under varsitt eget avsnitt: "Ett folk som blött – den finlandssvenska litteraturen efter 1945" (*DSL3*, 489–511) respektive "Röster från andra sidan Bottenhavet – finlandssvensk lyrik efter 1965" (*LHiS*, 588–594). Rubrikerna talar sitt tydliga språk: avsnitten definieras av författarnas geografiska/kulturella/nationella härkomst, snarare

än som i övriga delar av litteraturhistorikerna utifrån litteraturens tematik eller genremässiga tillhörighet.

Särskilt intressant här är att betrakta avsnittet "Röster från andra sidan Bottenhavet – finlandssvensk lyrik efter 1965". Rubriken för tankarna till en direkt perifer eller provinsiell litteratur, som befinner sig vid sidan av, utanför den svenska nationallitteraturen eller "the proper national body". I avsnittet sorterar dessutom inte enbart underrubriker och texter som knyter an till just finlandssvensk lyrik ("1970-talets nya tonlägen", "80-talspoesi i prosans skugga", "90-talets kvinnliga genombrott" och "Fortsatta traditionsbrott efter år 2000"), samt avsnittet "Finlandssvensk prosa", utan även ämnen och subgenrer som inte har någon koppling alls till det finlandssvenska avsnittet: "Kriser, karriärer och kärlek – chick lit på svenska" och "Exilens erfarenheter". Det här ger ett intryck av att litteratur som på ett eller annat sätt betraktas som något obskyr och som haft svårt att finna sin plats i verket – inklusive den finlandssvenska alltså – har buntats samman och slängts in litet på måfå i slutet – kanhända på grund av platsbrist?

Texten om "Finlandssvensk prosa" inleds med ett direkt uttalande om den finlandssvenska litteraturens tillhörighet: "Nationellt sett hör den finlandssvenska litteraturen till Finland, språkligt sett är den intimt förbunden med den svenska genom det gemensamma språket. Många finlandssvenska författare har fått en stor svensk publik." (*LHiS*, 593) Här anser man alltså att finlandssvensk litteratur trots det gemensamma språket inte räknas som en naturlig del av den svenska litteraturen, i motsats till Olssons tidigare relaterade konstaterande.

På det här sättet tydliggörs hur den metodologiska nationalismens fjärde modus, inkludering/exkludering, också opererar i de litteraturhistoriska verkens huvudtexter. Samtidigt som finlandssvensk litteratur inkluderas i verken, exkluderas den från "the proper national body", eller nationallitteraturens huvudfära, genom att den placeras i ett slags geografiskt/nationellt definierade provinsiella kulturresevat. Härmed framstår den finlandssvenska litteraturen, precis som i en del av utsagorna i verkens förord och inledningar, som en sorts anomali i förhållande till nationallitteraturen, och diskuteras således utanför den svenska litteraturhistoriens huvudsakliga strömlinjer och centrala traditioner.

Det finns emellertid, helt i enlighet med det fjärde modusets mekanismer, även några ”särskilt värdefulla” finlandssvenska författare som spränger sig ut ur de provinsiella kulturreservaten i litteraturhistorikerna, och som därmed inkluderas i den svenska litteraturhistoriens centrala sammanhang och där presenteras jämte sina sverigesvenska kollegor. Detta gäller framför allt Tove Jansson, som alltså framhålls redan på omslaget till *DSL3*. Inne i verket tilldelas hon som enda finlandssvenska författare ett eget huvudavsnitt med en egen rubrik; ”Mumindalens familjekronika: Tove Jansson” (*DSL3*, 549 f.), vilket återfinns i kapitlet ”Så skulle världen bli som ny – barn- och ungdomslitteratur efter andra världskriget”. Här inrangeras Jansson bland andra centrala svenskspråkiga barnboksförfattare som Astrid Lindgren och Lennart Hellsing, utan att den finlandssvenska härkomsten nämns – men också utan att Janssons författarskap relateras till de övriga desto mer.

Även i *LHiS* (469 f.) tilldelas Jansson ett eget avsnitt – under rubriken ”Tove Jansson och Muminvärlden” – utanför de finlandssvenska reservaten. Inte heller här nämns den finländska härkomsten, men här dras heller inga paralleller till annan svenskspråkig barnlitteratur. Däremot relateras Jansson också litet tidigare i det aktuella kapitlet ”Modern barn- och ungdomslitteratur”, där hennes författarskap nämns som finlandssvenskt och ställs mot och jämförs med Astrid Lindgrens och Lennart Hellsings (464). Precis som i de övriga verken behandlas Tove Jansson också i *DSLH* (567 f.) tillsammans med sverigesvenska kollegor, här under rubriken ”Astrid Lindgren och barnets årtionde”, men utan att tilldelas någon egen rubrik.

Vid sidan av Tove Jansson uppmärksammas också en handfull andra finlandssvenska författare kortfattat utanför de provinsiella reservaten i översiktsverken, och placeras härmed i tematiska och genremässiga kontexter tillsammans med sina sverigesvenska kollegor. I *DSL3* (485) tilldelas Merete Mazzarella en notis på cirka en halv sida, under rubriken ”Mångfresterskan Mazzarella” i kapitlet ”Kvinnokamp och kvinnolitteratur”, och Jörn Donners ”rapportböcker” presenteras på en kvarts sida under rubriken ”Reseskildringar” (395) i kapitlet ”Strömkantringarnas tid – 1960-talets debatt och nya prosa”. I *LHiS* (440) presenteras Bo Carpelans

författarskap i avsnittet "Femtiotalspoeter" – om än kortfattat och utan att några paralleller dras till sverigesvensk lyrik från tiden. Märta Tikkanen figurerar i avsnitten "Den nya kvinnorörelsen och 70-talets offentlighet" samt "Social epik" (510, 536), och Eva-Stina Byggmästar uppmärksammas i avsnittet "Politik och språk – lyriken efter 1965" (571).

I *DSLH* (641 f.) presenteras efterkrigstida finlandssvensk litteratur på knappt en sida i avsnittet "Erotik och experiment, engagemang och epik". Här relateras Christer Kihlmans, Henrik Tikkanens, Märta Tikkanens och Jörn Donners litterära miljöer och temata i viss mån till tidens sverigesvenska motsvarigheter, och såväl släktskap som skillnader häremellan dryftas. Även om avsnittet står utan egen rubrik, och sålunda på ett sätt kan betraktas som stående utanför de finlandssvenska reservaten och införlivad med den sverigesvenska litteraturen, är det tydligt att de finlandssvenska författarskapen även här befinner sig i en samlad tropp baserad på deras nationella/kulturella härkomst.

Även om några finlandssvenska författarskap som synes kortfattat presenteras infogade i en allsvensk kontext tillsammans med sverigesvenska författare, får de betecknas som undantagen som bekräftar regeln: den absoluta merparten av den finlandssvenska representationen i de undersökta litteraturhistoriska översiktsverken presenteras alltså i egna, avskilda kapitel, som jag valt att benämna som kulturella reservat. Den finlandssvenska litteraturen tilldelas dock – liksom i lexikonerna – en relativt stor andel av utrymmet: I *DSL3* handlar det om 53 av bandets 649 sidor brödtext vilket ger en andel av utrymmet på cirka åtta (8,2) procent, i *LHiS* om 17 av de tre 1900-talskapitlens 270 sidor, vilket ger en andel på cirka sex (6,3) procent av utrymmet, och i *DSLH* om 13 av de 240 sidor som behandlar perioden 1914–1990, vilket ger en andel på cirka fem (5,4) procent av utrymmet.

Avslutande diskussion

Jag har här kunnat visa hur den metodologiska nationalismen, och särskilt dess fjärde modus, verkar i praktiken och vilka konsekvenser det får för den finlandssvenska litteraturens representation i de

undersökta litteraturhistoriska verken. Samtidigt som finlandssvensk litteratur finns representerad i samtliga verk, visar utsagor i verkens inledningar och förord, samt det faktum att huvudparten av den finlandssvenska litteraturen presenteras i särskilda reservat, åtskild och separerad från den övriga svenska litteraturhistorien – med undantag framför allt av Tove Jansson som positioneras utanför reservaten – att förhållningssätten till dess inkludering och tillhörighet i svensk litteraturhistoria präglas av konstant osäkerhet och ambivalens. Den finlandssvenska litteraturen både inkluderas och exkluderas således i enlighet med den metodologiska nationalismens mekanismer.

Trots denna ambivalens, och trots att den finlandssvenska litteraturen emellanåt tycks betraktas som litet av en anomali i förhållande till den sverigesvenska, tilldelas den ett förhållandevis stort faktiskt utrymme i samtliga undersökta verk – dess andel skiftar mellan cirka 5 och 8 procent. Beaktar man att den årliga skönlitterära utgivningen på svenska i Finland motsvarar mellan 2,5 och 4 procent av den skönlitterära utgivningen på svenska i Sverige (Svedjedal 2012b, 30) – vilket också ungefär motsvarar storleksrelationen mellan ländernas svenskspråkiga befolkning – kan vi konstatera att andelen utrymme den finlandssvenska litteraturen intar i nyare svensk litteraturhistorik är ungefär dubbelt så stor som dess andel av den svenskspråkiga litterära utgivningen.

Givet dessa förhållanden finner jag det svårt att – likt litteraturprofessorn Torsten Pettersson (2008, 20) – hävda att den finlandssvenska litteraturen i en framtida svensk litteraturhistorik bör bli ”starkare företrädd än tidigare”, åtminstone i betydelsen få större utrymme.

Däremot kunde man, som Tuva Korsström ovan, önska att den *integrerades* bättre. Den här undersökningen visar att den finlandssvenska litteraturen i dag ingår som en *autonom*, men inte helt *naturlig*, del av den svenska litteraturhistoriken. I en annan artikel föreslår Torsten Pettersson (2018, 30 f.) en ny finländsk litteraturhistorik, som bryter språkgränsernas tunnelseende och som ”presenterar finska, svenska och samiska författarskap i belysande grupperingar baserade på deras litterära egenart, inte deras språktillhörighet”. En liknande önskan kunde framställas för en framtida svensk litteraturhistorik, där författarskapen

inte grupperas utifrån nationstillhörighet utan på basen av litterär egenart. Att presentera en författare som "finlandssvensk", informera om att hen är född i Helsingfors eller Kabul, bosatt i Närpes eller New York, behöver i sig inte vara problematiskt. Däremot är det önskvärt, menar jag, att författarens ursprung inte ska styra hur författarskapet blir presenterat, i vilka sammanhang det ingår i och vilka andra författarskap det jämförs med i framtida litteraturhistoriska översiktsverk. Litteraturforskare, -historiker och -historiografer bör naturligtvis även framgent få tala om skillnader och göra vederhäftiga gränsdragningar, men dessa skillnader och gränsdragningar borde utgå från det *litterära*, borde baseras på litterära stilar, stoff och språk snarare än huruvida författaren (i det här fallet) är sverigesvensk eller finlandssvensk.

Den här studien utgör en del av den växande samtida litteraturhistoriografiska forskningen som fokuserar olika aspekter av litterär transnationalitet och transnationella gränsöverskridanden. Ambitionen är att studien kan bidra med kunskap om hur metodologisk nationalism, geografiska gränsdragningar och transnationella perspektiv verkar i praktiken och vilka implikationer det kan få för en minoritetslitteraturs transnationella rörelse. Vidare bidrar artikeln med ny kunskap om den finlandssvenska litteraturens position och representation i nyare sverigesvensk litteraturhistorik; kunskap som är betydelsefull för en utökad förståelse för den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige i stort.

Slutligen kan också nämnas att Tua Forsström, i vars reception den här artikeln tog avstamp – och som för övrigt förekommer i samtliga här undersökta litteraturhistoriska översiktsverk – under arbetets gång blev invald i Svenska Akademien som första finlandssvensk i historien. Vilken betydelse det invalet får för den finlandssvenska litteraturens position och synlighet i Sverige i stort återstår att se, men risken att sverigesvenska recensenter i fortsättningen "tappar bort" just Forsström lär åtminstone minska.

Litteratur

- Berglund, Maria M. (2013): *Värv och verk. Förnyelse och tradition i Nordisk kvinnolitteraturhistoria från tillkomst till tryckt bok*, (diss.), Karlstad University Studies 2013:21, Karlstad: Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Karlstad universitet <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:615692/FULLTEXT01.pdf> [hämtat 19.10.2018]
- Bergroth, Hugo (1917): *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Helsingfors: Holger Schildts förlag
- Bergsten, Staffan (2004): *Berömda svenska böcker. En litterär uppslagsbok. Återger innehållet i 470 svenska verk [BSB]*, Stockholm: Bokförlaget DN
- Bladh, Elisabeth & Kullberg, Christina, red. (2011): *Litteratur i gränzonen. Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, Rapport nr 2010:12, Falun: Högskolan Dalarna
- Blomqvist, Agneta & Blomqvist, Lars Erik (1999): *Vem är vem i svensk litteratur. Författarlexikon från A till Ö [VÄViSL]*, Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Broomans, Petra (1999): *"Jag vill vara mig själv". Stina Aronson (1892–1956), ett litteraturhistoriskt öde. Kvinnliga författare i svensk litteraturhistorieskrivning – en metalitteraturhistorisk studie*, (diss.) Groningen: Universiteitsdrukkerij RUGroningen
- Dahl, Per & Steinfeld, Torill, red. (2001): *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning. Del I–II*, Köpenhamn: Nordisk Ministerråd
- Dondorici, Iulia & Wiegandt, Kai (2017): "Transnational: Potential and Limitations of a Concept in Literary Studies", Call for Articles https://www.fabula.org/actualites/call-for-articles-transnational-potential-and-limitations-of-a-concept-in-literary-studies_82258.php [hämtat 13.9.2019]
- Ekberg, Henrik (2013): *Frisinne & kvalitet. Ett sekel med Schildts*, Helsingfors: Schildts & Söderströms
- Ekman, Michel (2014): "Uppkomsten av en minoritetslitteratur", i *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, red. Michel Ekman. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis, s. 13–21

- Helgesson, Stefan (2013): "Litteraturvetenskapen och det kosmopolitiska begäret", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 43(1)/2013, s. 81–93 <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tfl/article/view/2837/2460> [hämtat 15.2.2019]
- Hutcheon, Linda (2002): "Rethinking the National Model", i *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, red. Linda Hutcheon & Mario J. Valdés. New York: Oxford University Press, s. 3–49
- Hägg, Göran (1996): *Den svenska litteraturhistorien [DSLH]*, Stockholm: Wahlström & Widstrand
- af Hällström-Reijonen, Charlotta (2007): "Tavaststjerna i provinssi- alismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård", *Språk och stil*, 17 (ny följd), 2007, s. 152–192 <https://www.kotus.fi/files/912/152-192.PDF> [hämtat 19.10.2018]
- Jay, Paul (2010): *Global Matters. The Transnational Turn in Literary Studies*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Korsström, Tuva (2013): *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960–2013*, Helsingfors: Schildts & Söderströms
- Lindkvist, Hugo (2019): "Tua Forsström ny ledamot i Svenska Akademien", *Dagens Nyheter* 12 februari <https://www.dn.se/kulturo-noje/tua-forsstrom-ny-ledamot-i-akademien/> [hämtat 7.3.2019]
- Lönngren, Ann-Sofie, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne, (2015): "Editors' Introduction", i *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, red. Ann-Sofie Lönngren, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. ix–xiii
- Lönngren, Ann-Sofie, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne, red. (2015): *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing
- Lönnroth, Lars & Delblanc, Sven (1999): "Vad är litteraturhistoria?", i *Den svenska litteraturen. 1. Från runor till romantik 800–1830 [DSL1]*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc. Stockholm: Albert Bonniers, s. 9–14
- Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven & Göransson, Sverker, red. (1999): *Den svenska litteraturen. 3. Från modernism till massmedial marknad [DSL3]*, Stockholm: Albert Bonniers

- Malmio, Kristina (2018): "Här och där, nära och fjärran – den finlandssvenska minoritetslitteraturens många rum i senmoderniteten", *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 36(2)/2018, s. 44–57 <https://rjh.ub.rug.nl/tvs/article/viewFile/31567/28951> [hämtat 14.2.2019]
- Möller-Sibeliuss, Anna (2019): "Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion. Litteraturhistorieskrivning om den svenska litteraturen i Finland", *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur* 139/2018, s. 24–51
- Möller-Sibeliuss, Anna (2015): *Roll, retorik och modernitet i Bertel Gripenbergs lyrik*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 791, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
- Möller-Sibeliuss, Anna (2010): "Bertel Gripenbergs rykte. Degradering och litteraturhistorisk retorik", i *Omvärdering. Perspektiv på litteratur och litteraturvetenskap*, red. Claes Ahlund. Åbo: Åbo Akademi, s. 110–130
- Olsson, Annika (2015): "Challenging the Bodies and Borders of Literature in Scandinavia: Methodological Nationalism, Intersectionality and Methodological Disciplinarity", i *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, red. Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. 30–51
- Olsson, Annika (2013): "'Blott Sverige svenska krusbär har'. Nation och kön/genus i svensk litteraturhistorieskrivning", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggestad, Anna Williams & Ann Öhrberg. Möklinta: Gidlunds, s. 64–76
- Olsson, Annika (2010): "Fångad av orden och nationen. Metodologisk nationalism och förmågan att tänka frånvarande ting", i *Litteratur i gränzonen: Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, Rapport 2010:12. Falun: Högskolan Dalarna, s. 14–23
- Olsson, Bernt & Algulin, Ingemar m.fl. (2013): *Litteraturens historia i Sverige [LHiS]*, Lund: Studentlitteratur
- Oxfeldt, Elisabeth (2012): *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*, Oslo: Universitetsforlaget

- Petersson, Margareta & Schönström, Rikard, red. (2017): *Nordisk litteratur*, Lund: Studentlitteratur
- Petersson, Torsten (2018): "Modernismen i finsk lyrik sjösattes 1916–1926. En nyordning och ett incitament för en samlad finländsk litteraturhistoria", *Joutsen/Svanen. Årsbok för forskning i finländsk litteratur* 2017–2018, s. 10–34 <https://journal.fi/joutsen-svanen/article/view/76519> [hämtat 7.3.2019]
- Petersson, Torsten (2008): "Trängseln och den trånga porten: Litteraturhistoria för 2000-talet", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 38(2)/2008, s. 20–23 <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tfl/issue/view/26/showToc> [hämtat 7.3.2019]
- Rahikainen, Agneta (2014): *Poeten och hennes apostlar. En biomytografisk analys av Edith Södergranbilden*, Helsingfors: Helsingfors universitet
- Riitamaa, Tomi (2018): "Det eviga problemet Sverige. Om utgivningen av ny finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016", *Historiska och litteraturhistoriska studier* 93/2018, s. 17–46 <https://doi.org/10.30667/hls.66707> [hämtat 20.9.2019]
- Riitamaa, Tomi (2016): "'Den förvånansvärt obildade kråkan'. Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren", *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur* 136/2015, s. 203–230 <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:911003/FULLTEXT01.pdf> [hämtat 20.9.2019]
- Riitamaa, Tomi (2015): "'... och något omisskännligt mumindalskt ...'. Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk", *Avain* 2/2015, s. 49–63 <https://doi.org/10.30665/av.74985> [hämtat 20.9.2019]
- Ringgren, Magnus (2018): "Stilens triumf över doden", *Aftonbladet* 2 oktober <https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/a/oEyaqE/stilens-triumf-over-doden> [hämtat 16.11.2018]
- Rosendahl Thomsen, Mads & Larsen, Svend Erik, red. (2005): *Litteraturhistoriografi*, Århus: Århus Universitetsforlag
- Sondrup, Steven P., Sandberg, Mark B., DuBois, Thomas A. & Ringgaard, Dan, red. (2017): *Nordic Literature. A Comparative History. Volume 1. Spatial Nodes*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company

- Svedjedal, Johan (2012): "Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv", i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, s. 9–81
- Svedjedal, Johan, red. (2012): *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet
- Warburton, Thomas (1984): *Åttio år finlandssvensk litteratur*, Helsingfors: Schildts
- Williams, Anna (1997): *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, Stockholm: Gidlunds
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2002): "Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences", *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs*, 2(4)/2002, s. 301–334 DOI: 10.1111/1471-0374.00043 [hämtat 15.2.2019]
- Witt-Brattström, Ebba (2013): "Finlandssvenskarna ligger steget före", *Dagens Nyheter* 11 december <https://www.dn.se/kulturochkulturdebatt/finlandssvenskarna-ligger-steget-fore/?forceScript=1&variantType=large> [hämtat 20.9.2019]
- Zilliacus, Clas (2014): "Mellan finskt och svenskt. Den finlands-svenska litteraturen 1900–2012", i *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, red. Michel Ekman. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis, s. 348–364
- Zilliacus, Clas (2000): "Finlandssvensk litteratur", i *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, utg. Clas Zilliacus. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis, s. 13–18
- Österlund, Mia, Lassén-Seger, Maria & Franck, Mia (2011): "Glokal' litteraturhistoria: på väg mot en omvärdering av finlandssvensk barnlitteratur", *Barnlitterært Forskningstidsskrift* 2(1)/2011, s. 60–71 DOI: 10.3402/blft.v2i0.5843 [hämtat 15.2.2019]

Essäer

Walt Whitman – elegins diktare

Sven-Johan Spänberg

Walt Whitman betraktas allmänt som den mest betydande amerikanske diktaren under 1800-talet. Han föddes år 1819 och i år firar vi alltså hans tvåhundraårsjubileum. Detta har gett upphov till en mängd olika evenemang såsom en utställning, "I Am the Poet of the Body", och en "International Walt Whitman Week", båda i New York. I Sverige har nyöversättningar kommit ut och artiklar publicerats i de stora dagstidningarna. Karaktäristiskt för samtliga är att de framhäver det radikala och typiskt amerikanska i hans diktning, drag som dominerar hans mest kända dikt "Song of Myself". Han framställer sig där som den nya, individualistiska människan, orädd och livsbejakande, ständigt öppen för nya möjligheter i en ny värld.

Det är meningslöst att bestrida giltigheten av den bild som Whitman tecknar av sig själv och det fosterland han hyllar. Men samtidigt behöver bilden nyanseras. Även i hans mest optimistiska dikter finns svarta stråk som hindrar dem från att förfalla till propagandistisk förkunnelse. I "Song of the Open Road", som entusiastiskt prisar uppbrott och förnyelse, mörknar plötsligt tonen. Straffet för den som låter sig bindas av konventionen och feigt stannar kvar är "a secret loathing and despair" och ett "hell under the skull-bones".

Titeln på utställningen i New York betonar den fysiska och implicit den sexuella dimensionen i Whitmans poesi, men citatet fortsätter faktiskt "and I am the poet of the soul". Vad innebär då detta? Svaret är inte entydigt men i dikter som "As I Ebb'd with the Ocean of Life", "Out of the Cradle Endlessly Rocking", i dem han samlade under rubriken "Calamus", i dem om inbördeskrigets offer i samlingen *Drum-Taps* och inte minst i den stora elegin över Abraham Lincoln "When Lilacs Last in the Dooryard Bloom'd" framträder en annan Whitman, en mer inåtvänd och dämpad. Alla dessa dikter är elegier eller har drag av elegi. Det är onekligen något av en paradox att den som var en livets och vitalismens profet för författare som Artur Lundkvist i Sverige och Elmer Diktonius i Finland i många avseenden även är en sorgens och dödens diktare.

Whitman kom från enkla förhållanden och utställningen i New York ställer den centrala frågan om hur den fattige pojken Walter Whitman kunde utvecklas till den banbrytande diktaren Walt Whitman. Hans släkt hade varit jordägare på Long Island och både hans farfar och morfar ägde slavar, ty slaveriet i New York State avskaffades först 1827. Hans föräldrar flyttade till Brooklyn 1823 men familjen fick en ekonomiskt otrugg tillvaro där. Fadern var en dålig affärsman och på tio år flyttade man sju gånger. Även Whitmans skolgång blev lidande på grund av den dåliga ekonomin, och redan vid elva års ålder blev han tvungen att sluta skolan för att bidra till familjens försörjning. Han arbetade i tur och ordning som springpojke, lärling på ett tryckeri, typograf, ambulerande skollärare, journalist och slutligen redaktör för olika tidningar och tidskrifter. Lyckligtvis skaffade en av hans tidiga arbetsgivare honom lånekort på ett bibliotek och han utvecklades till en läsare av stora mått. Han läste Bibeln, Shakespeare och de antika klassikerna liksom samtida, populära författare som Walter Scott. Med tiden blev han en utomordentligt beläst person.

Samtidigt blev han mer och mer engagerad i tidens politiska frågor. 1840- och 1850-talen var kaotiska i ett USA som slets sönder av tidens stora tvistefråga, slaveriet. I sitt arbete som journalist verkade Whitman för avskaffandet av slaveriet, och enligt flera litteraturforskare bidrog detta engagemang till utvecklingen av den fria vers som blev hans signum. Hans första dikter på det

versmåttet behandlar nämligen den frågan. Förmodligen eftersträvade han en större tillgänglighet än vad som var möjlig på bunden vers.

Whitmans politiska och litterära engagemang är enbart del-förklaringar till det radikala brott med konventionell poesi som publikationen av första upplagan av *Leaves of Grass* 1855 innebar. Det förblir, som flera forskare uttryckt det, ett "mysterium". Denna upplaga innehöll bara tolv dikter men bland dem fanns den epokgörande "Song of Myself". Redan 1856 kom en ny upplaga med ytterligare tjugo dikter och efter fyra år en dramatiskt utökad upplaga med 124 nya dikter. Samlingens titel är mångtydig. Den betyder dels "grässtrån", det vill säga det mest vittspridda och obetydliga i naturen, dels är varje strå en "hieroglyf", en svårtydbar symbol för människan och livet.

Efter faderns död år 1855 fick Whitman ett större ansvar för familjens försörjning och tvingades därför återuppta sin journalistiska verksamhet. År 1858 säger han emellertid upp sig och börjar åter skriva. Denna period kännetecknas av en febril aktivitet. Han talar om sin bok som "en ny Bibel" och han ser sig som en frälsare av sitt land som hotas av splittring och undergång. Vid denna tid måste också något ha inträffat i Whitmans privatliv som gör att hans poesi förändras och att han strukturerar om sin diktsamling radikalt. I stället för ett nästan odifferentierat flöde av vers är den nya upplagan uppdelad i sektioner med olika teman, så kallade "kluster". Tre av dessa är nya: "Chants Democratic" som bara förekommer i 1860 års upplaga, "Enfans d'Adam", senare omdöpt till "Children of Adam", och "Calamus". De två senare återfinns däremot i alla de följande upplagorna även om Whitman ändrade och flyttade om enskilda dikter.

"Chants Democratic" är en lovsång till det nya, demokratiska Amerika som på den punkten skiljer sig från det reaktionära Europa. Temat i "Enfans d'Adam" är "amativeness", den drift som drar könen till varandra och får dem att fortplanta sig. I "Calamus" handlar det i stället om "adhesiveness" (fästande, fasthållande), den känsla av stark vänskap och lojalitet som binder män vid varandra. Dessa termer kan synas bisarra, men de var inget Whitman hittat på utan var delar av en etablerad terminologi inom frenologin, en vetenskap som hävdade att man kan förstå människors anlag och

natur genom att studera deras huvudform. Ingen tror längre på frenologin men för många av Whitmans samtida var detta etablerad vetenskaplig sanning.

Frenologin hävdade dessutom att vi måste förhålla oss till människans sexualitet på ett mera öppet sätt, en åsikt som säkert tilltalade Whitman som under sin tid som redaktör förfäktat att man borde legalisera prostitution och tillåta sex före äktenskapet för både män och kvinnor. Föga överraskande blev han avskedad för dessa åsikter. Likaså var det hans skildringar av heterosexuell sexualitet i "Enfans d'Adam", som väckte anstöt i samtiden. Allt sådant tillhörde privatlivet och skulle inte avhandlas offentligt. Filosofen Emerson, som tillhörde Whitmans tidigaste beundrare, försökte få honom att avstå från eller åtminstone tona ned dessa skildringar men Whitman vägrade att kompromissa med sin övertygelse. Han fick betala ett högt pris för sin principfasthet. År 1881 skulle äntligen ett kommersiellt förlag i Boston ge ut *Leaves of Grass* men då ingrep den offentlige åklagaren som ansåg att dikter som "I Sing the Body Electric" och "A Woman Waits for Me" med deras explicita samlagsskildringar var omoraliska. Förlaget tvingades lägga ned projektet och utgivningen fick flyttas till en annan stat.

Klustret "Calamus" som ägnats mycket uppmärksamhet i vår tid på grund av dess starkt homoerotiska underton passerade däremot obemärkt förbi. Den amerikanska samtiden utgick från att relationen mellan män à priori var asexuell och såg därför inga problem med till exempel fysiska ömhetsbetygelser dem emellan. Vad detta innebar för Whitman själv är däremot problematiskt. När den engelske gayaktivisten John Addington Symonds dristade sig att fråga om inte "adhesiveness" även kunde innebära fysiska relationer mellan män avvisade Whitman upprört en sådan tolkning. Samtidigt vet vi att han hade flera nära, tidvis stormiga relationer med yngre män. Man har spekulerat i att hans första omvälvande förälskelse i en man ägde rum i slutet av 1850-talet och att den gav upphov till diktecykeln "Live Oak with Moss", en sekvens av tolv dikter om olycklig kärlek som sedan kom att bilda kärnan i det längre klustret "Calamus".

D. H. Lawrence var den förste att påpeka att tonen i "Calamus" är betydligt mer dämpad och inåtvänd än den i "Enfans d'Adam".

Det är en sviken och försmädd älskare som talar i många dikter, en som sörjer en förlorad kärlek. Calamus, förklarade Whitman, är en vanligt förekommande typ av vass, *Acorus calamus*, som i klustret står som en symbol för gemenskapen mellan män då dess blomma liknar en fallos. En annan förklaring som framstår som mer givande om man vill förstå det elegiska tonfallet i klustret är den grekiska myten om Kalamos och Karpos. Sannolikt kände Whitman till den eftersom den bland annat förekommer i det mycket använda lexikonet *Webster's Dictionary* från 1846. Enligt myten var de två ynglingarna oskiljaktiga och när Karpos drunknade dränkte sig Kalamos av sorg. Han förvandlades då till ett vasstrå och när vinden blåste genom det gav det ifrån sig en melodisk klagan. I ljuset av denna myt framstår mycket av talet om manlig sammanhållning i "Calamus" mer som en föreställd än som en faktisk gemenskap.

I en numera klassisk studie, *The English Elegy: Studies in the Genre from Spenser to Yeats* konstaterar Peter M. Sacks att elegen har sitt ursprung i ceremonierna kring en begravning. Man svepte den dödes kropp, man klagade, man prydde graven. Sedan har elegen utvecklats till en skildring av olika stadier i ett sorgearbete. Denna syn grundar sig på essän "Sorg och melankoli" där Freud analyserar två typiska reaktioner på en svår förlust. Båda yttrar sig till en början i en likartad upplevelse av sorg och meningslöshet. Men den som aktivt sörjer kan gradvis befria sig från denna känsla och gå vidare medan melankolikern vägrar att inse förlustens slutgiltighet och blir kvar i sin sorg. För att åskådliggöra detta använder elegen ofta upprepning som stilgrepp. Upprepningen av ord och handlingar kan förstås som tecken på stagnation medan de i andra dikter snarare utgör ceremoniella steg mot en frigörelse. Whitman är här inget undantag. Hans elegiska dikter skildrar båda förloppen som får ytterligare kraft genom hans medvetna användning av detta stilgrepp.

Två dikter från 1860 års upplaga kan sägas utgöra exempel på detta första stadium i sorgen över en förlust, "Hours Continuing Long" och "As I Ebb'd with the Ocean of Life". Den förra, som fanns med redan i "Live Oak with Moss", skildrar reaktionen efter att en intensiv vänskap, kanske ett förhållande, med en man har tagit slut. Tiden och lidandet tycks ändlösa. Allt blir till en

evig upprepning som gestaltas främst genom att det första ordet i titeln, "Hours", återkommer nio gånger, detta i en dikt på tretton rader. Sex av dem är dessutom anaforer, det vill säga att samma ord upprepas i början av varje mening eller rad. Tanken att finna ersättning för förlusten uppstår aldrig utan poeten finner i stället tröst i att föreställa sig någon annan i samma situation så att de kan spegla sin övergivenhet i varandra. Den ömsesidiga speglingen gestaltar kretsgången i en melankolikers sorg, den som är utan slut.

"As I Ebb'd with the Ocean of Life" är kanske Whitmans mest pessimistiska dikt. Diktaren går längs havet, lyssnar till dess klagosång över alla som förlit och ser sig själv i det "debris" (spillror, skräp) som det har kastat upp i drivor längs stranden. Han, optimismen, sjunker allt djupare ner i en dyster sinnesstämning. Havet mal ner allt och inget tjänar något till. Hans dikter är lögnaktiga och meningslösa, närmast något att skämmas för. Han nedvärde- rar och anklagar sig själv på ett sätt som Freud anser typiskt för melankolikern. Dikten skildrar ett slags *sparagmos*, ursprungligen det straff som drabbade Orfeus, att bli levande söndersliten, men i överförd bemärkelse ett tillstånd av klyvning och uppgiven maktlöshet. Möjligtvis finns någon, en gud, där ovan men vi människor ligger ändå "in drifts at your feet".

"Out of the Cradle Endlessly Rocking", även den publicerad i 1860 års utgåva, kan ses som en ljusare pendang till dikten ovan. Den består egentligen av två elegier sammanvävda till en. Författaren återvänder i fantasin till sin barndom, han går återigen som pojke på stranden och lyssnar till havet. Då minns han en avgörande upplevelse av skönhet och sorg. Ett flyttfågelpar hade byggt sitt bo vid stranden men en dag är honan försvunnen och kvar blir hanen som ständigt kallar på henne med sin sång men utan att få svar. Hans sorg är otröstlig och oföränderlig som melankolikerns. I ett magiskt ögonblick förstår Whitman fågelns sång och kan översätta den till mänskligt språk. På sätt och vis har han funnit den medbroder han sökte i "Hours Continuing Long", men till skillnad från denne kan han till slut gå vidare. Han inser att döden inte enbart innebär förlust och evig sorg. I slutradernas vagsång viskar havet att döden är "sweet"; den betyder lugn, vila, ett uppgående i allt.

Whitmans liv och diktning tog en avgörande vändning under det amerikanska inbördeskriget. År 1862 fick han höra att brodern George blivit sårad i slaget vid Fredericksburg och han begav sig omedelbart dit. Väl där upptäckte han den fruktansvärda situation som rådde på fältsjukhusen vid fronten och senare på sjukhusen i Washington. Han beslöt sig för att stanna och hjälpa de sårade. Under åren som följde skrev han diktsamlingen *Drum-Taps* (trumslag) som kom ut 1865. De korta dikterna har kallats vinjetter och genrebilder, och de har berömts för en realism som förebådar Hemingways krigsskildringar. Vad man inte framhåvt tillräckligt är att många av dem är korta elegier med omisskännliga inslag av ritual och begravningsceremoni.

Drum-Taps har en tydlig struktur. De första dikterna beskriver den eufori och stridsvilja som krigsförklaringen i april 1861 utlöste och fortsätter sedan med skildringar av krigets vardag som soldater på marsch och soldater vid lägerelden. Därefter följer, inte helt i logisk ordning, dikter som skildrar värden av de sårade och döende och sedan sådana som skildrar begravningen och det slutliga avskedet. Mot slutet av diktsamlingen besjunger Whitman freden och den försoning mellan segrare och besegrade som nu är nödvändig. I samtliga dikter spelar "adhesiveness", den djupa vänskapen och lojaliteten mellan män, återigen en central roll.

Dikterna bär nästan alla det självupplevdas prägel men skenet bedrar. Whitman låg aldrig vid fronten, och han var aldrig soldat. Krigsscenerna kommer ursprungligen från tidningsnotiser och berättelser han hört medan sjukhusscenerna bygger på egna erfarenheter. Hans konstnärliga skicklighet gör att båda verkar lika autentiska. Två dikter, "A March in the Ranks Hard-Prest, and the Road Unknown" och "The Wound-Dresser" framstår som skrämmande förstadier till de senare elegierna. Båda är sjukhusscener; den förra utspelar sig om natten i en kyrka som fungerar som provisoriskt fältsjukhus och den senare i en sjukhussal. Båda är plågsamt realistiska. "A March in the Ranks" är som en nedstigning i Hades, en värld av mörker och skuggor, fylld av de sårades skrin och lukten av blod, medan "The Wound-Dresser" är en klinisk gestaltning av sjukhusets vardag med dödliga sår och amputerade lemmar. De är skrämmande skildringar av krigets verklighet, en bokstavlig *sparagmos*.

Andra dikter uttrycker sorg och vördnad inför döden. I "Vigil Strange I Kept on the Field One Night" vakar en äldre soldat en natt över en yngre som han tvingats lämna sårad i striden. När han återvänder är kamraten död. Ordet "vigil" i diktens titel och första rad är centralt. Det betyder både vakt och vaka. Whitman kunde ha använt "guard" som är mer alldagligt eller "wake", som mer har betydelsen av likvaka, men det ord han valt anslår en annan, andligare ton, ty det ursprungliga latinska "vigilia" har innebörden av nattlig gudstjänst. Att vakan äger rum om natten, från skymning till gryning, när mörker och tystnad råder, ger den också en dimension av sakral högtid, långt från fältslagets larm. Ordet upprepas tolv gånger i en dikt på tjugofem rader och upprepningen gör den hastiga gravsättningen som följer till en rit och besvärjelse.

Den ceremoniella upprepningen, nu med en serie synonymer, återkommer i diktens beskrivning av den unge soldatens begravning. Hans grå arméfilt blir den enda svepning han får, en svepning både i bemärkelsen föremål och handling:

My comrade I wrapt in his blanket, envelop'd well his form,
Folded the blanket well, tucking it carefully over head and
carefully under feet.

Berättaren återkommer i diktens slutrader än en gång till denna stegvisa ceremoni som lindrar hans sorg. Han har hedrat den döde med de medel som stod honom till buds och berättelsen om dennes död och begravning blir till en elegi över förlorad vänskap och för tidig död.

Flera andra dikter i *Drum-Taps* tar upp elegins tema av sorg och död. I en av dem ligger tre döda soldater på bår utanför sjuktältet, återigen insvepta i grå arméfiltar. Diktaren lyfter försiktigt bort dem och betraktar med andakt de döda, en äldre man, en ung pojke och en vuxen man. Den sistnämnde påminner honom om Kristus och hans offerdöd. I en annan dikt kommer diktarjaget förbi en okänd soldats grav ute i skogen. Inget utmärker den utom några hastigt nedskrivna ord på en platta fastspikad på ett träd. Denna förgängliga inskrift får ersätta den gravsten eller epitafium han egentligen är berättigad till. I en tredje dikt begravs två veteraner.

De är far och son och får vila i samma grav. Ytterligare ett exempel på en kort elegi i slutet av samlingen är "Reconciliation" (försoning). En sydstatssoldat ligger i sin kista men betraktaren ser inte längre en fiende i honom utan en like. Han böjer sig sakta ned och kysser hans bleka ansikte. Återigen skapar det långsamma tempot och de konstfulla upprepningarna en stämning av ceremoni och andakt.

Alldeles efter krigsslutet inträffade mordet på president Lincoln vilket gav upphov till Whitmans längsta och mest kända elegi, "When Lilacs Last in the Dooryard Bloom'd". Den är utan tvivel den mest betydande dikten i sitt slag i amerikansk poesi samtidigt som den utgör ett viktigt inslag i den elegiska traditionen från Wordsworth till Yeats i engelskspråkig 1800-talslitteratur. Men Whitman möter, som Sacks påpekar, helt andra gestaltungsproblemer än samtida engelska poeter som Arnold och Swinburne. Till skillnad från dem kunde inte Whitman förlita sig på vare sig mytologisk eller litterär tradition. Han måste skapa något nytt, fritt från tyngande klassiska mönster. Hans elegi är därför mycket samtida. Lincolns kista färdas, precis som i verkligheten, med tåg från stad till stad, från station till station, där sörjande folkmassor väntar.

Whitman kunde även falla tillbaka på sin egen diktning. Det går en linje från, å ena sidan, de längre allmänt hållna dikterna från sent 1850-tal om livets och dödens villkor, och, å den andra, från de korta elegierna i *Drum-Taps*, riktade till enskilda soldater. Linjerna löper samman i "When Lilacs Last in the Dooryard Bloom'd" som är en lång elegi över den mördade presidenten. Dikten böljar fram och tillbaka från djup förtvivlan till en slutlig förtröstan. Först måste dock ett stadium av *spargmos* genomlidas. Diktaren ser för sin inre syn högar av lik och skelett av döda soldater. De är staplade som skräp, "debris", ovanpå varandra och ger en bild av krigets meningslösa grymhet. Men han inser till slut att döden inte är grym för de döda utan för de överlevande. Liksom i "Out of the Cradle Endlessly Rocking", där månen, sångfågeln och havet bildar en treenighet som förlöser diktaren, använder Whitman även här symboler från naturen. En syrenkvist, aftonstjärnan och en trasts sång blir till den treenighet som i sin skönhet ger mening åt såväl krigets alla offer som åt Lincolns död. Den blir till en offergård som också är ett avsked.

Whitmans författarskap är ovanligt rikt och förmedlar både en obändig optimism och en djup insikt i dödens och sorgens villkor, en insikt som främst kommer till uttryck i hans elegier.

Litteratur

- Freud, Sigmund (1917/1997): "Sorg och melankoli", *Divan: Tidskrift för psykoanalys och kultur* 1/1997, s. 4–17
- Reynolds, David S., red. (2000): *A Historical Guide to Walt Whitman*, New York & Oxford: Oxford University Press
- Robertson, Michael (2012): *Worshipping Walt: The Whitman Disciples*, Princeton & Oxford: Princeton University Press
- Sacks, Peter M. (1987): *The English Elegy: Studies in the Genre from Spenser to Yeats*, Baltimore & London: Johns Hopkins University Press
- Whitman, Walt (2002): *Leaves of Grass and other Writings*, red. Michael Moon, New York & London: W. W. Norton & Company
- Whitman, Walt (2009): *Leaves of Grass, 1860*, red. Jason Stacey, Iowa City: University of Iowa Press
- The Walt Whitman Archive, red. Ed Folsom & Kenneth M. Price
<https://www.whitmanarchive.org>

Ett sanningsord uppväger hela världen

Christian Braw

Över hela världen högtidlighölls i december 2018 hundraårsdagen av Alexander Solsjenitsyns födelse. I Paris uppmärksammade Sorbonne och Institut de France dagen. Tre nya volymer med författarens verk publicerades av hans franska förlag, YMCA-Press. Till det mest intressanta hör utställningen av originalmanuskriptet till *Gulag-arkipelagen*. Vad som är mindre känt är att stora delar av detta manuskript tillkom i Estland.

Man förstår bakgrunden om man läser Jaan Kross roman *Pai-gallend* (sv. övers. *På stället flyg*). Han skildrar där vad som skedde efter det tyska tillbakadragandet från Estland hösten 1944. I det maktvakuum som uppstod upprättade den estniska Nationalkommittén en ny, estnisk regering. I denna regering ingick advokaten Arnold Susi som utbildningsminister. En vecka efter att denna regering upprättats började den sovjetiska offensiven mot Estland, som då endast hade spridda militära styrkor till förfogande, bland annat Brödrabataljonen, som stridit på finsk sida i fortsättningskriget. Den ryska övermakten krossade på kort tid motståndet, och den estniska regeringen fängslades och fördes bort till okända öden. Sammanlagt deporterades sedan 100 000 människor av en befolkning om 1 miljon. Men den estniska regeringens budskap till

eftervärlden är tydligt: Det var inte Sovjet som befriade Estland från tyskarna. Sovjet krossade i stället ett fritt land. I sin roman skildrar Jaan Kross hur en regeringstjänsteman från en sändare i Hermanstornet söker få fram ett nödrop till den övriga världen. Sovjet sökte dölja den historiska sanningen, bland annat genom att i Tallinn uppföra ett monument till minnet av de ryska soldater, som uppgavs ha varit Estlands befriare – den så kallade Brons-soldaten. Det verkliga förhållandet var, som nämnts, det motsatta: Röda armén krossade ett fritt lands svaga styrkor.

Terrorn började omedelbart. På nytt rullade fångvagnarna österut, liksom de gjort i juni 1941. Arnold Susi hörde till de fångslade. Under vistelsen i Lubjanka-fängelset i Moskva mötte han för första gången Alexander Solsjenitsyn. Denna hade då tills nyligen tjänstgjort som kompanichef vid ett artillerimätkompani, som sattes in i Ost-Preussen. Alexander Solsjenitsyn har skildrat den kulturkollision det var för honom att möta ett högt utvecklat västerländskt samhälle. Alla människor var evakuerade eller på flykt, men husen och allt i dem fanns kvar. Sin upplevelse gestaltade han i diktverket *Preussiska nätter*. I ett brev från Ost-Preussen till en vän hade han emellertid fällt kritiska yttranden om Stalins sätt att leda kriget. Det var i hög grad berättigade synpunkter, från en frontofficers synpunkt. Stalin var en militär amatör men agerade likafullt som överbefälhavare, vilket orsakade oerhörda och onödiga förluster. Brevet hamnade hos censuren och Solsjenitsyn greps inför sitt förband och fördes fångslad till Moskva.

Så möttes den estniska advokaten och den ryske officeren i Lubjanka-fängelset. Solsjenitsyn hade aldrig någonsin mött en sådan man. Susi kunde berätta om ett samhälle, som Solsjenitsyn inte hade en aning om; man måste veta att Sovjetunionen under Stalin var hermetiskt tillslutet för omvärlden, och dessutom var människor skräckslagna av terrorn. Arnold Susi kunde berätta om ett land, där var och en kunde yttra sig fritt och skriva fritt, där man själv bestämde vilken politik man ville främja – och, sällsammast av allt – han kunde berätta om parlamentarisk demokrati. De två skildes snart åt, men de glömde inte varandra.

Båda fick tillbringa lång tid i Sibirien, dit även Arnold Susis familj deporterats. Efter Stalins död öppnades fånglägren undan för undan och de överlevande bland de deporterade kunde återvända.

I universitetsstaden Tartu fanns en modig kvinna vid namn Marta Port, som tog som sin uppgift att ta emot de återvändande. Hon ägde en liten gård i byn Haava utanför Tartu, och här fick familjen Susi bo den första tiden. Denna gård skulle komma att få en världshistorisk betydelse genom Alexander Solsjenitsyn.

1953 släpptes Solsjenitsyn från fängeläret men var fortfarande förvisad och förhindrad att återvända till det egentliga Ryssland. I sin förvisning i Kazakstan skrev han *Den första kretsen*. Titeln syftar på Dantes *Inferno* och dess skildring av helvetets ”mildaste” del. 1962 inträffade en litterär sensation i Moskva. Tidskriften *Novy Mir* publicerade Solsjenitsyns lilla roman från fängeläret, *En dag i Ivan Denisovitjs liv*. Det var första gången någon i Sovjetunionen hade talat offentligt om den kommunistiska terrorn. Arnold Susi kom ihåg medfångaren från Lubjanka och sände ett gratulationsbrev. I sitt brev berättade Arnold Susi att han och familjen nu återvänt ur förvisningen men att de inte hade tillstånd att bosätta sig i en stad utan bodde ute på landet på en bondgård. Detta var just den gård, som kom att betyda så mycket för Solsjenitsyns arbete med *Gulag-arkipelagen*. Här skulle han komma att tillbringa två vintrar under intensivt arbete med manuskriptet. I Estland upplevde han också den sprängverkan den första estniska utgåvan av *Ivan Denisovitj* fick. Det var den första översättningen till något främmande språk, och den kom i en billig massutgåva. I sin bok *Nevidimki* (eng övers. *Invisible Allies* 1995) skriver han: ”Det var som en tändande gnista.”

Så återknöts kontakten från 1944, och den kom att bli intensiv. Solsjenitsyn blev visserligen medlem i det sovjetiska författarförbundet, vilket gav honom förmåner och därmed en viss frihet. Men han visste mycket väl att det han planerade skulle spränga grunden för hela sovjetsystemet. Han kände sanningens oerhörda kraft. I årtal hade han samlat information om den kommunistiska fänglägersvärlden, Gulagarkipelagen, och nu hade han föresatt sig att gestalta sitt material i en helt ny, unik form: dokumentärromanen. Det var ett gigantiskt arbete, som nu låg framför honom, och ämnet var också oerhört. Det beräknas att 100 miljoner människor föll offer för den kommunistiska terrorn. Att skriva om detta var att gestalta mänsklighetens största katastrof.

Sommaren 1964 tillbringade Solsjenitsyn och hans medhjälpare på en gård i Vörumaa. Här färdigställdes manuskriptet till *Cancerkliniken*. Detta manuskript hade påbörjats redan 1956 efter den avslutade cancerbehandlingen i Kazakstan, dit författaren var förvisad på livstid efter sina år i Gulag. I *En kalv med eken stångades* (1975) berättar författaren:

[...] strax före nyåret 1954 reste jag till Tasjkent för att dö. Men jag dog inte (med tanke på min hopplöst vanskötta, akuta, elakartade svulst var det ett Guds under; jag kunde inte uppfatta det annorlunda, hela mitt återvunna liv har sedan dess inte varit helt mitt eget; där finns en särskild syftning.) Den våren, då jag levde upp igen och var berusad av livets återkomst (kanske bara för ett par-tre år?) skrev jag i glädjeyran 'Arbetets republik'.

Alla sina tidigare verk hade Solsjenitsyn lärt sig utantill och sedan bränt manuskripten. Sitt första verk, *Preussiska nätter*, skrev han aldrig ned utan lärde sig utantill och bevarade i minnet under hela tiden i fånglägret. Men *Arbetets republik* skrev han ned och bevarade. Det är ett vittnesbörd om den eufori som fyllde honom, sedan canceren övervunnits. Den starkt självbiografiska romanen med miljö från sjukhuset i Tasjkent kunde nu Solsjenitsyn fullborda i Estland. Han arbetade vid ett trädgårdsbord utomhus, med ett tält vid sidan om till skydd mot regnskurar. Här fullbordades också *Den första kretsen*, boken om specialfängelset för vetenskapsmän.

Vad var det som tilltalade Solsjenitsyn i Estland? Själv har han nämnt två faktorer. Den första var mötet med estländare i fångelser och fångläger. Arnold Susi var endast en av dem som gjorde ett starkt intryck på honom. Deras öde väckte hos honom ett medvetande om en kollektiv rysk skuld till Estland. Den andra faktorn var att Estland – trots rysk ockupation – var så fritt från den sovjetiska mentaliteten. Han kunde slappna av bland sina estniska vänner. Särskilt nämner han Georg Tenno och Lembit Aasalo, båda före detta fångar. Han kunde vara fri med dem. Nu fick han också kontakt med Marta Port genom familjen Susi. Hennes man och hennes söner hade genom lojalitet mot det nya systemet fått en privilegierad ställning, men icke desto mindre tog hon en stor risk genom att engagera sig för familjen Susi och andra återvändare. På Marta Ports gård i Haava skrev Solsjenitsyn 1965 sitt drama *Stridsvagnar vet sanningen*.

I september 1965 bröt kritikstormen ut. Han var beredd att bli arresterad när som helst. Vad som redan var färdigt av *Gulag-arkipelagen* gömdes på Lembit Aasalos gård. Vintrarna 1965-1966 samt 1966-1967 arbetade Solsjenitsyn i fullständig avskildhet med sitt manuskript på gården i Haava, sammanlagt 146 dagar. Marta Port visade en fullständig diskretion. Inte ens hennes familj visste om att författaren var där. Till grannarna sade hon att det var en rysk professor. Själv skriver Solsjenitsyn om dessa vintrar i Estland:

Jag arbetade så som jag aldrig tidigare i livet hade arbetat. Det tycktes mig som om det inte längre var jag som skrev. Jag sveptes med, min hand fördes av en kraft utanför mig själv. Jag var endast låset för en brunn, som varit stängd ett halvt sekel och som nu flödade över.

Arnold Susi, som under samma tid skrev sina memoarer, bidrog med mera material, liksom hans barn Heli och Arno. Deras erfarenheter finns med i *Gulagarkipelagens* avsnitt om barnen i fångenskapen. Helis tonårige son lärde sig mikrofotografi och gjorde en säkerhetskopior av manuskriptet. Papperskopior av manuskriptet lades i metallcylindrar som gömdes i Haava. Heli och tre av hennes väninnor erbjöd sig att gömma arbetsmaterialet till det väldiga verket. Sannolikt finns detta material fortfarande i Estland.

I *Gulag-arkipelagen* del 3 kap. 17 finns en skildring med Arnold Susi som källa. Den berör barnens situation i Gulag, men den blir samtidigt en berättelse om hans egna upplevelser. Bakgrunden är den situation för barnen som uppstod främst genom den statligt framprovocerade svältkatastrofen 1931-1932. Den beräknas ha kostat 10 miljoner människor livet. Många barn miste då sina föräldrar. Gatubarn drev omkring i de stora städerna och överlevde genom kriminalitet. För att hejda detta sänktes straffmyndigheten, och straffvärdet för stöld höjdes. Solsjenitsyn berättar om en fjortonårig flicka, som dömdes till 3 års fängelse för stöld av tio gurkor. Arnold Susi hölls fånge i ett läger, där fångarna var förlagda i jättelika underjordiska sovsalar med 500 i varje. Alla fångar levde på svältgränsen, även de ungdomsbrottslingar som i stora gäng terroriserade de andra fångarna. Dessa fick hämta den sparsamt utmäta maten i ett träskjul och sedan ta sig tillbaka till sovsalen, en riskabel vandring i den sibiriska vintern. Arnold Susi berättar om hur ett gäng ungdomar slog omkull en gammal man och tog

hans mat. Den gamle ropade: "Jag håller på att dö av svält!" Men ungdomarna skrattade åt honom: "Du kommer i alla fall att dö, så vad spelar det för roll!"

Julen 1968 besökte Solsjenitsyn Estland en sista gång. Arnold Susi och Georg Tenno hade då avlidit. Tillsammans med Arnold Susis barn tände han ljus på deras gravar vid ruinen av S:ta Birgittas kyrka. Senare skrev han: "Å, mina kära estländare! Vet ni hur mycket ni har gjort för vår gemensamma sak? En del av mitt hjärta kommer för alltid att förbli hos er."

Alexander Solsjenitsyns verk är ett av många exempel på den osannolika kraften i äkta litteratur. Själva sanningens ljus i hans verk har för alltid avslöjat och dömt sovjetsystemet. Efter *Gulag-arkipelagen* kan endast moraliskt korrupta eller lättbedragna människor försvara systemet. Världslitteraturen har många exempel på diktning, som burit nationer eller förvandlat deras öden: Anabasis, Aeneiden, Divina Commedia, Fänrik Ståls sägner, Kalevala, Kalevipoeg. Men Solsjenitsyns verk är ensamt om att ha sprängt grunden för ett av världshistoriens mest skräckinjagande imperier. I sin Nobelföreläsning 1970 yttrade han: "Ett enda sanningsord uppväger hela världen."

Litteratur

Kross, Jaan (2007, urspr. 1998): *På stället flyg*, Stockholm: Natur & Kultur

Solsjenitsyn, Alexander (1968): *Cancerkliniken*, Stockholm: Wahlströms

Solsjenitsyn, Alexander (1970, urspr. 1968): *Den första kretsen*, Stockholm: Wahlström & Widstrand

Solsjenitsyn, Alexander (1972): *Självbiografi och nobelföreläsning i litteratur 1970*, Stockholm: Nordstedt

Solsjenitsyn, Alexander (1973): *Arbetets republik*, Stockholm: Wahlström & Widstrand

Solsjenitsyn, Alexander (1974, urspr. 1918–1956): *GULAG-arkipelagen*, Stockholm: Wahlström & Widstrand

Solsjenitsyn, Alexander (1975): *En kalv med eken stångades*, Stockholm: Wahlström & Widstrand

Solsjenitsyn, Alexander (1977, urspr. 1974): *Prussian Nights*, Farrar:
Straus and Giroux
Solsjenitsyn, Alexander (1995): *Invisible Allies*, London: Harvill
Press Cop.

Det etiska sjukdomsbegreppet – ett nytt sätt att förstå vårdidén

---

Åsa Slotte

I vintras behandlade Yles program *Spotlight* ämnet ”svår järnbrist”. Huvudpersonen i programmet var en gravid kvinna som upplevde att hon inte orkade någonting, inte mindes någonting och att hennes kropp inte fungerade som den brukar. En privatläkare ville ge henne intravenöst järn, men på hälsostationen ansåg man att hon var frisk eftersom hon inte hade anemi eller låga hemoglobinvärden. I programmet får man veta att det finns ett växande antal människor som anser sig ha denna järnbrist, medan ledande finländska läkare avfärdar fenomenet som en ”modesjukdom”.

Det här exemplet komprimerar många av de frågor som jag har behandlat i min doktorsavhandling *Varför vård? Om anorexi, diagnoser och moralisk förståelse* (Åbo Akademi 2019). Kvinnan i programmet heter Fanny Indola, och då jag såg programmet så slogs jag direkt av hur olika medicinska discipliner och deras sjukdomsbegrepp kan göra att en människa hamnar i kläm och till och med kan få lämna läkarstationen med att få höra att hen är frisk, samtidigt som hen återvänder till sin vardag med sina symptom som gör livet svårare.

Medicin och hälsa är ämnen som diskuteras flitigt på olika sätt. Inom psykiatrin, som jag har fokuserat mest på, kan frågor ställas som "Vad innebär det för en människa och hens nära relationer att få en diagnos? Är en psykiatrisk diagnos en stämpel, ett stigma som patienten tvingas bära – en börda för hela familjen? Diagnostiseras det för mycket i dag, finns det risk för att normalt beteende börjar betraktas som sjukt? Vad och vem ligger bakom de ökade antalen diagnoser? Är det läkemedelsbolagen som vill öka sin profit eller är det samhällets normer och krav på till exempel skönhet eller framgång i karriären, som skapar dessa allt vanligare sjukdomar och diagnoser som ätstörningar eller social fobi?"

Inom den medicinska filosofin har de klassiska filosofiska frågorna oftast formulerats i termerna: Vad är sjukdom? och Vad är hälsa? Forskningsdebatterna om hur man ska förstå de mentala sjukdomarnas eller diagnosernas natur, har därför ända sedan 1960-talet tenderat att delas in i två positioner: naturalismen och socialkonstruktivismen.

Naturalisterna framhåller att mentala sjukdomar ska förstås i analogi med somatiska sjukdomar, att de kan definieras som biologiska funktionsfel som inte är beroende av historia och kultur. Socialkonstruktivisterna, å sin sida, ifrågasätter att det är möjligt att förklara och avgränsa mentala sjukdomar på ett neutralt och objektivt sätt, från det som egentligen är samhälleliga och kulturella problem.

Det låter som om det bemötande som Fanny Indola fick på läkarcentralen byggde på en naturalistisk, biologisk sjukdomsförståelse: eftersom hon inte hade anemi fanns det ingen anledning att bemöta henne som sjuk. Hennes värden uppfyllde alltså inte kriterierna för sjukdom. Hemoglobinet var normalt men ferritinnivåerna, ett protein i kroppen som binder järn, var låga. Det här var ändå inte tillräckligt för att ge henne behandling.

Grundfrågan i det här är: Vilken är grunden för att kunna ge någon en diagnos? Är det vissa biologiska kriterier som alltid måste uppfyllas? Kan man se på frågan om vad som berättigar en diagnos på ett annat, *alternativt* sätt?

Det som främst sticker mig i ögonen i det här fallet är att Indolas *upplevelse* och *berättelse* inte verkar ha tagits på allvar. Hon fick gå till en privatläkare som gav henne järnbehandlingen, vilket

var dyrt. Hon berättar dock i programmet att hon faktiskt började må bättre av den.

Misstaget som både naturalisten och socialkonstruktivisten gör, är att de låter sig *fixeras* vid frågan: ”Vad är sjukdom?”. För ställer man frågan så, tänker man sig att det går att *identifiera* fysiska och mentala sjukdomar på samma sätt som man kan peka ut fysiska objekt i världen. Och då tänker man också samtidigt att det är biologin bakom sjukdomen som ska kunna legitimera att vi talar om sjukdomar som genuina eller verkliga.

I mitt arbete har jag velat tänka kring diagnoser ur ett perspektiv som inte tar ställning för vare sig naturalismen eller socialkonstruktivismen. Meningen med det är att beskriva sjukdomssituationerna på ett sätt som inte läser oss vid dessa två teoriers definitioner. Jag tror att det kan gynna såväl forskning, läkare, patienter som anhöriga.

Så i stället för att bara fråga: ”Vad är sjukdom?”, har jag frågat och sökt efter vad sjukdomen kan betyda moraliskt och existentiellt, både för den som själv har drabbats men också för personens relationer och anhöriga.

Det etiska sjukdomsbegreppet

Låt oss titta lite på de situationer där sjukdom förekommer. I våra familjer, grupper och andra sammanhang, där människor lever sina liv händer det sig att vi uppmärksammar beteendet, uppförandet eller sinnesstämningen hos en människa på ett sätt som får oss att reagera, eller att fråga oss, hur det står till med den människan.

Det här är ett sätt att reagera på och bemöta någon, som upplever någonting som problematiskt eller lider fysiskt eller psykiskt. I det här bemötandet och i de ord som vi använder i dessa sammanhang uttrycker vi uppmärksamhet, medkänsla, förståelse, omsorg eller att vi tar ansvar för den andra människan.

När jag säger ”vi” menar jag inte att alla människor, varken i vardagen eller inom sjukvården alltid reagerar och bemöter sjuka människor så här. Men skulle man se efter i de sammanhang där människor insjuknar, eller på ett sjukhus, så skulle man hitta exempel på ett sådant omsorgsbemötande. När ens barn eller ens

förälder insjuknar är man ju inte likgiltig inför vad som har drabbat personen.

Som jag ser det, och har lagt fram i mitt arbete, så utgör dessa moraliska reaktioner den grund som våra sjukdomsbegrepp och våra medicinska praktiker vilar på. Denna vardagliga omsorgs praktik förklarar hur en vårdidé från början har kunnat uppstå och hur dagens tekniskt avancerade medicin, som delar upp sig dels i en vårdande praktik och dels i vetenskaplig forskning, överhuvudtaget har kunnat få en början.

Jag kallar den här nya idén, som jag har arbetat fram genom filosofen Ludwig Wittgensteins filosofisyn, för ett ”etiskt sjukdomsbegrepp”. Med den här grundläggande reaktionen vill jag visa på att sjukdom är ett etiskt begrepp, inte i grunden biologiskt. Det finns ju exempelvis ingenting i ett inre patologiskt tillstånd som sådant som ger oss orsak till att ingripa. Att avlägsna en cervväxt handlar om en förståelse för vad cancer kan betyda i en människas och hennes anhörigas liv. En sänkt hälsa hänger ihop med att man kan tvingas ge upp livsmål och projekt man har velat förverkliga och så vidare.

Jag skulle säga att om och då vi använder sjukdomsbegrepp så finns vårt ansvar för en annan människa där inbyggt.

Jag förnekar inte att biologiska processer och hela den biomedicinska kunskapsutvecklingen skulle vara betydelsefulla delar av medicinen eller den sjukas värld. Jag ser på biologi och medicinsk teknologi som en nödvändig del av medicinsk vetenskap och vård. Min poäng är: oavsett hur långt det biologiska och tekniska kunskandet i medicinen framskrider, kan detta inte förklara själva vårdidén, varför vi tänker att en människa behöver just vård och inte andra åtgärder.

Givetvis är det så att olika biomedicinska definitioner på sjukdom behövs och hör logiskt ihop med de situationer där människor insjuknar, men de är inte lika viktiga att undersöka som de levande sammanhang där vi förr eller senare kommer att fråga oss vad någon har drabbats av.

Jag skulle beskriva min idé som begreppslik, eftersom den tar sin utgångspunkt i vad vi uttrycker med våra sjukdomsord i de intima sammanhang där vi insjuknar. Eftersom idén beskriver de första omsorgsimpulserna, som föreligger och förklarar själva

vårdens idé, kallar jag den *förmedicinsk*. Att idén är förmedicinsk kan kasta ett ljus på hur olika medicinska praktiker har kunnat uppstå genom historien. Om inte människor någonsin skulle ha reagerat med ett ansvar på andras kroppsliga och psykiska lidande, skulle varken de tidigare historiska vårdpraktikerna eller den moderna medicinen ha fått en början.

Inom forskningslitteraturen har det oftast talats om sjukdom som någonting som enbart drabbar den insjuknade. Jag vill verkligen utmana den här bilden av sjukdom, speciellt i fråga om den psykiska. Mental sjukdom blommar alltid ut i en samvaro med andra, får sitt uttryck i nära relationer och konstitueras av att någon reagerar på de psykiska problem som en människa kan lida av.

Mental sjukdom, hävdar jag, kan inte förstås utan den här dimensionen. Jag menar att anhöriga behöver få information om vilken eller vilka diagnoser någon i familjen har, deras perspektiv kan fördjupa förståelsen av sjukdomen och i svåra psykiatriska sjukdomssituationer behöver en familj få hjälp med att hantera problemen. Mitt arbete utmanar därför begrepp som ”patient-skydd” och ”patientautonomi”.

Det uppmärksamma lyssnandet och berättelsen som konstituerande för sjukdom

Så – hur kan då den psykiatriska vården fånga upp sjukdomens alla dimensioner? Genom ett *uppmärksamt* lyssnande och genom en *öppen* dialog med såväl patient som anhörig, vill jag hävda.

Vikten av att lyssna in patientens berättelse är något jag lade märke till då jag intervjuade några unga kvinnor som alla haft anorexi. Då de här personerna under vår träff berättade för mig om sin anorexi och om den vård som de hade fått, så slogs jag av två saker. Det första var, att hur de här kvinnorna talade om och förstod sin sjukdom inte korrelerade med de vanliga, akademiska förklaringsmodellerna för anorexi. För det andra berättade några att ätstörningsvården ofta till exempel koncentrerade sig på att träna kvinnorna att äta, snarare än att koncentrera sig på

de existentiella problem och upplevelser som de här personerna brottades med.

Mitt empiriska material består av fem patientintervjuer, två föräldrantervjuer och en psykiaterintervju. Efter att jag hade dokumenterat materialet och läste igenom det, hade jag till en början svårt att säga vad allt det här var frågan om. Men så småningom började en idé ta form: att man måste skilja mellan en sjukdoms orsaker och det som konstituerar sjukdomen.

Jag vill hävda att berättelsen, hur dessa kvinnor talar om sin sjukdom, men också Fanny Indolas upplevelse, är en *konstituerande* del av deras sjukdomsbild. *Berättelsen, narrativet*, är inte bara en rapport om hur man känner sig eller vad man har varit med om – utan i stället en *uppbyggande* del av vad sjukdomen är.

För ätstörningarnas del betyder det här att varje patient kan ha olika existentiella problem, trots att de biologiska, psykologiska, familjerelaterade eller kulturella orsakerna kan ha varit liknande eller helt olika. Man kan säga att intervjuerna gav exempel på att människor insjuknar i väldigt olika situationer. I ett fall kan anorexin handla om att inte kunna hantera en jobbig familjesituation, i ett annat att inte känna sig passa in i de två kategorierna man eller kvinna, i ett tredje kan det vara att inte veta hur man ska kunna växa in i sin roll som just kvinna, och så vidare.

Att jag betonar lyssnade, uppmärksamhet och öppna samtal inom ätstörningsvården, är en begreppslig poäng. Oberoende av om vårdare lyckas eller inte lyckas i sitt lyssnande, kräver unikheten i varje människas berättelse att den måste lyssnas in. Annars kommer man inte åt den betydelse som diagnosen faktiskt har för någon.

Narrativ medicin är något som vuxit sig större under de senaste årtiondena. Det här betyder att man inom medicinen har blivit mer uppmärksam på patienten och hennes upplevelse i vårdssammanhang. Det kan handla om att man lär ut hur vårdare och läkare kan förbättra sitt uppmärksamma och känsliga lyssnande för att bättre kunna fånga in patientens upplevelse av sjukdom. Då detta kombineras med kliniskt kunnande, antas vården också bli bättre.

Det här säger jag naturligtvis inte emot. I min avhandling lyfter också jag upp begrepp som lyssnande, uppmärksamhet, lyhörhet. Jag hävdar ändå att det finns en del i mitt arbete som skiljer

sig från de narrativa inriktningarna, som förstås är så många och varierande att det inte går att här gå in på dem i detalj.

Att ge berättelsen en konstituerande roll för sjukdomsbegreppet, gör att jag skiljer mig från de narrativa inriktningarna inom forskningen. Men, i det här ligger ingen konflikt. Jag anser att den här begreppsliga utredningen kan hjälpa till att stärka de narrativa inriktningarnas roll, för att understryka patientens upplevelser i vården. För att som till exempel en vårdare inom åstörningsvården kunna hjälpa en människa, så är det viktigt att denna berättelse ses, inte bara som ett sätt att stärka kontakten mellan vårdare och patient, utan som en del av den sjukdom man vill behandla.

Idéhistorikern och filosofen Michel Foucaults bok *Vansinnets historia under den klassiska epoken* är en betydande socialkonstruktivistisk kritik av psykiatrin. Foucault ansåg att de första historiska mentala sjukhusen som uppstod i Europa under 1600-talet inte hade någonting med vård att göra. Eftersom många länder hade drabbats av en ekonomisk kris, ansåg Foucault att inspärningen var ett sätt att få bort alla fattiga, bohemer och andra lösdrivare från gatorna.

Vad man kan iaktta hos Foucault är en reaktion som också är igenkännlig hos många andra nutida diagnoskritiker. Foucault reagerade starkt på att den psykiatriska institutionen hade stängt in och avskärmat de psykiskt sjuka från de friska, och på det viset markerat en gräns mellan sjukt och friskt. Det sjuka blev likbördigt med oförnuftet, alltså omöjligt att förstå. Och han ansåg att de behandlingar som man använde sig av på den tiden, blev så obarmhärtiga eftersom den psykiskt sjuka just sågs som oätkomlig för det rationella tänkandet.

Det har verkligen existerat vanvård och tortyr inom de historiska hospitalen. Det har till exempel använts roterande stolar, överraskningsbad i kalla vatten, för att inte tala om lobotomi och så vidare. Allt det här har naturligtvis gjort att en lång skugga har fallit över psykiatriska diagnoser och psykiatrin som sådan.

Min idé om moraliska reaktioner hänger inte på hur de psykiatriska sjukhusen har kommit till historiskt. Min förståelse för Foucaults kritik av vanvården kommer, på sätt och vis, ganska nära min förmedicinska idé. Att Foucault kritiserar de psykiska hospitalen uttrycker väl egentligen att han också själv har en

bakgrundsuppfattning om vad vård borde handla om. I fall där praktiken inte lever upp till detta, ja det är där kritiken har sin början.

Människor tenderar också i vardagen att reagera väldigt starkt på vanvård och dåligt bemötande av patienter. I mina intervjuer berättar exempelvis en av kvinnorna, som jag kallar för Elin, att hon blev kallad *kroniker* inom ätstörningsvården. Någonting som bara förstärkte hennes anorexi. Det är just för att vi redan har en förståelse för att det är begrepp såsom ansvar eller omsorg, som utgör medicinens fundament, som gör att vi reagerar på när vården gör fel.

Det finns nog många viktiga perspektiv att hämta också från konstruktivismen, till exempel att uppmärksamma de politiska aspekterna. Sociologen Eva Kärfve varnade ju för att barn från ogynnsamma miljöer riskerar att diagnostiseras mer än barn från andra sociala skikt.

Men om man fixerar sig för starkt vid olika sociala förklaringar, förlorar man ur sikte att psykiatriska diagnoser spelar en stor roll för samspelet och kommunikationen inom familjer. Där kan diagnoser ofta få en roll där man kan se, förstå och förlåta varandra på ett annat sätt än om det inte alls skulle finnas några sjukdomsbegrepp eller psykiatriska diagnoser.

Begreppet om moraliska reaktioner är ändå inte en beskrivning av vården så som den alltid fungerar i verkligheten. Inte heller ger jag rekommendationer för hur man *bör* handla, varken i vardagen eller i medicinen. Jag har visat på en ofrånkomlig logisk roll som våra begrepp har: att vi faktiskt uttrycker omvårdnadskänslor när vi talar om sjukdom. Det är därför jag vill lyfta fram, mer än det görs i dag, att det finns en moralisk dimension inom vården. Och, tänker jag mig, om man lyckas ta till sig den här beskrivningen så öppnas också en förståelse för olika konkreta situationer upp.

Man kanske kan tala om att se på vården i ett nytt ljus, eller att se en helt ny aspekt av den. Och detta seende förändrar då också hur man ser sin egen roll i den, som vårdare eller läkare, men också som patient.

Inom forskningslitteraturen undersöks ofta det kliniska mötet, samtalet mellan läkare och patient, som någonting som skulle vara väsensskilt från de samtal som sker i det övriga livet. Men

det finns någonting mycket intimt mellan de möten som sker i mottagningsrummen och de samtal som sker i vår vardag. I båda fallen försöker vi nå och förstå varandra och då blir sådana begrepp som tid, uppmärksamhet, lyhördhet, att ta någon på allvar och omtänksamhet viktiga.

Genom min moraliska idé kan man kritisera alla former av vård som inte tillräckligt väl beaktar det fundament som ligger som grund för den egna verksamheten: ansvaret för en annan människa och hens närstående.

Då jag lyfter fram den subjektiva berättelsen så kanske den som är inläst på medicinsk filosofi tänker att "allt det där" låter sig ju beskrivas av ytterligare en stor filosofisk riktning: fenomenologin.

Fenomenologin är en riktning som på många sätt har öppnat upp förståelsen för att ta in patienten och hens upplevelser av i synnerhet kroppen i vårdsammanhangen. Fenomenologin ger patienten utrymme och arbetar ofta med sjukdomsfrågor utgående från människans upplevelse av sjukdom, både kroppsligt och känslomässigt.

Men, mitt arbete sträcker sig bortom enbart den individuella upplevelsen av sjukdom.

Också om sjukdom är någonting som inträffar i den sjukas kropp eller psyke, så är den någonting vars mening också omfattar de anhöriga, vännerna etc. För att förstå sjukdomens innebörd kan man inte bortse från detta – och det är kanske främst i det här som jag skiljer mig från fenomenologin.

Dessutom räcker inte själva upplevelsen av sjukdom till för att förklara varför det har kunnat uppstå en värdidé. För varför skulle själva upplevelsen av fysisk smärta eller stark ångest ge upphov till tanken hos någon annan att det här är en människa som måste vårdas. Att förstå en vårdreaktion är att förstå att i det liv vi lever tillsammans betyder vi människor någonting för varandra.

Jag förnekar inte att sjukdom har sina biologiska sidor, eller att en socialkonstruktivistisk maktkritik kan befria såväl patienter som anhöriga från stigmatiserande blickar. Men jag tror inte att det är fruktbart att välja sida i kampen mellan dessa teoretiska giganter – i stället se på meningen i att försöka bli klar över vad vi verkligen menar då vi, på olika sätt, talar om sjukdom. Genom

det kan de olika -ismernas bidrag komma till sin rätta och vara de människor som lider till nytta.

Essän utgår från Åsa Slottes *lectio praecursoria* som hölls vid Åbo Akademi 19.6.2019. Avhandlingens titel är *Varför vård? Om anorexi, diagnoser och moralisk förståelse*.

Litteratur

- Bordo, Susan (2003): *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*, Berkeley: University of California Press
- Carel, Havi (2013): *Illness – The Cry of the Flesh*, Stevenage, Hertfordshire: Acumen Publishing Limited
- Cooper, Rachel (2005): *Classifying Madness: A Philosophical Examination of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, New York: Springer
- de Beauvoir, Simone (1995): *Det andra könet*, Stockholm: Norstedts Förlag
- Foucault, Michel (1992): *Vansinnets historia genom den klassiska epoken*, Lund: Arkiv
- Gaita, Raimond (1989): "The Personal in Ethics", i *Wittgenstein: Attention to Particulars*, red. Dewi Zephaniah Phillips & Peter Winch. Southampton: The Macmillan Press ltd., s. 124–150
- Hacking, Ian (1999): *Social konstruktion av vad?*, Stockholm: Thales
- Horwitz, Allan (2001): *Creating Mental Illness*, Chicago: University of Chicago Press
- Kärfve, Eva (2000): *Hjärnspåken – DAMP och hotet mot folkhälsan*, Stockholm: Symposium
- Svenaesus, Fredrik (2003): *Sjukdomens mening. Det medicinska mötets fenomenologi och hermeneutik*, Stockholm: Natur och kultur
- Torrkulla, Göran (2014): "Om uppmärksamhetens former", i *Stiglöshet*, red. Kate Larson, Göran Torrkulla & Babis Carabaidis. Stockholm: Bokförlaget Lejd, s. 73–201
- Wittgenstein, Ludwig (1992): *Filosofiska undersökningar*, Stockholm: Thales

■ En ojämn bok om Europas kris

Antti Ronkainen & Juri Mykkänen (red.): *Vapiseva Eurooppa. Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?* Vastapaino, Tammerfors 2019

Idén om ett enat Europa är i gungning. I närmare ett decennium skakades kontinenten av en finanskris som nära nog ledde till eurozonens kollaps. I det ena EU-landet efter det andra växer sig populistiska partier starka; deras budskap är att Europeiska Unionen antingen ska skrotas eller bantas ned till oigenkännlighet. I sina yttre relationer utmanas EU av de alltmer självmedvetna stormakterna Kina och Ryssland samtidigt som Trumperan i USA inneburit en växande osäkerhet om NATO:s roll som försvarslösning för Europa. I dag skrivs dessutom EU-historia i negativ mening, då ett medlemsland – därtill en europeisk stormakt – står i beråd att lämna Unionen. Att man dagligen hör profetior om Europas svanesång är fullt begripligt.

En grupp huvudsakligen finländska Europaexperter har samlat kring en antologi med titeln "Ett skälvanande Europa" och med underrubriken "Vilka blir följderna av den europeiska politikens kaos?". Formuleringarna väcker onekligen förväntningar. Få frågor kan vara mera angelägna för Europas nutid och framtid än dessa. Ett samlat svar, baserat på fakta och analys, vore av värde för såväl folkvalda politiker, myndigheter som europeiska medborgare. En genomläsning måste dock sägas resultera i en besvikelse; något

sådant svar lämnar boken trots sina föregivna ambitioner inte. I enskildheter erbjuder antologin för all del åtskilligt av intresse, och några av kapitlen är välskrivna och gedigna. Alla håller dock inte samma nivå, och som helhet framstår boken som ganska ojämn.

Tematiskt spänner boken vitt, vilket är nödvändigt givet det ambitiösa anslag dess titel signalerar. Kapitlen täcker in de centrala ideologiska strömningarna (liberalism, socialdemokrati och nationalistisk populism), EU:s institutioner och verksamhetsfält och dynamiska processer såsom flyktingkrisen, EU:s försvars- och säkerhetspolitik samt den tysk-franska relationen. Med denna bredd skulle boken ha haft förutsättningar att ta betydande steg i riktning mot det ambitiösa mål som antyds. Att så inte har skett beror i huvudsak på att redaktörerna dels inte ansträngt sig för att samla de analytiska trådarna till någon sorts helhet, dels på att de gett de enskilda författarna allt för stort svängrum. Som helhet blir resultatet spretigt.

Att kalla en antologi ojämn och spretig är kanske att slå in öppna dörrar. Alla redigerade volymer kännetecknas av en viss brokighet som ofta gör analytiska sammanfattningar besvärliga. Det är dock slående att redaktörerna i detta fall inte ens försöker sig på en sådan. De nöjer sig med några allmänna reflexioner och en kort kapitelvis resumé i inledningen. Något slutkapitel ingår inte. Därmed går läsaren miste om samlade analyser av några frågor som man rimligen borde kunna förvänta sig i en bok med denna tematik. För det första saknas en översiktlig diskussion av hur allvarlig dagens kris är jämfört med tidigare faser i det europeiska samarbetets historia. Är ”den europeiska politikens kaos” värre än något vi upplevt tidigare, eller handlar det snarare om ett återkommande mönster av framgångar och bakslag? Själv lutar jag mot det senare svaret: ser vi långsiktigt på europeisk integration framtonar ett mönster som skulle kunna kallas ”två steg fram, ett steg bak”. Imponerande framsteg har följts av märkbara bakslag eller en utdragen stagnation. Som helhet befinner sig europeisk integration även i dagens kris på en helt annan ambitionsnivå än för några decennier sedan. Tar man den europeiska euforin efter Berlinmurens fall och under den snabba östutvidgningen som måttstock blir bilden givetvis en annan. Problemet är att boken inte tydligt står på något av dessa två alternativa ben.

Lika slående är avsaknaden av en helhetsanalys av Brexits följder för EU och europeiskt samarbete. Vad kommer ett engelskt uttråde att innebära för EU:s inre sammanhållning, dess institutioner, dess omvärldsrelationer och för europeisk ekonomi? Få frågor framstår som så självklart centrala för boken, men svaren lyser i stort sett med sin frånvaro. Avsaknaden av en översiktlig analys är i sig en stor brist. Än mer förvånande är att ingen av författarna strängt taget ger ett samlat svar i fråga om sitt eget tema (till exempel utrikes- och säkerhetspolitik eller federalistiska strävanden). Brexit nämns gång på gång, men författarna har valt att avvakta snarare än försöka sig på framåtblickande analyser av dess följder.

Kapitelförfattarna verkar alltså ha fått relativt fria händer, och boken bär inte prägel av en genomgående redigering. Detta innebär att vissa fakta och historiska skeenden återkommer gång på gång i de olika kapitlen. Strykningar och korsreferenser hör till redaktörens standararsenal, men här verkar de ha kommit till användning tämligen sparsamt. En annan sak är att författarna skiljer sig stilistiskt och framställningsmässigt från varandra. Några presenterar systematiska faktabaserade analyser, medan andra skriver mer essäistiskt och svepande. I någon mån beror dess skillnader säkert på författarnas ämnesmässiga bakgrund och skilda traditioner inom disciplinerna. Det verkar emellertid som om författarna uppfattat skrivuppdraget på delvis skilda sätt.

I enskildheter erbjuder boken mycket av värde, och flera av kapitlen anbefalls till läsning och begrundan. Främst sätter jag Heikki Paloheimos jämförande analys av europeisk socialdemokrati. Paloheimo placerar in den moderata arbetarrörelsens nuvarande predikament i ett sammanhang där välfärdsstatens utveckling, avregleringen av ekonomierna från och med åttiotalet samt det organiserade partiväsandets allmänna försvagning utgör huvudelementen. Analysen bygger genomgående på ett brett jämförande material och är till alla delar en mogen och trovärdig produkt. Katalin Miklóssys kapitel om EU:s östeuropeiska medlemsstater visar hur de i sin alltmer negativa syn på den västliga rättsstaten gått tillbaka till en praxis som föddes redan före Sovjetperioden. Att länderna i samband med förhandlingarna om EU-medlemskap bekände sig till rättsstatsidealet är enligt Miklóssy bara en

förlängning av en strategi de haft gentemot Moskva. De låtsas följa ukaserna från Bryssel men gör de facto som de vill.

Ytterligare vill jag gärna nämna Antti Ronkainens kapitel om Europeiska centralbanken samt Teija Tiilikainens analys av federalismen som doktrin och EU-praxis. Ronkainen visar hur ECB vunnit inflytande och autonomi och samtidigt tvingas till en alltmer politisk roll i sin strävan att skydda eurosamarbetet. Av Tiilikainens text framgår att federalism alltid figurerat som ett ideal för europeiskt samarbete och att federalistiska element går att skönja i varje institutionellt steg EU tagit. Här hade dock en samlad analys av Storbritanniens utträde kunnat ge åtskilligt. Vad betyder det för strävandena efter en europeisk förbundsstat att den mest antifederalistiska stormakten är på väg ut ur Unionen?

Lauri Karvonen

■ Djupdykning i dammet

Fanny Ambjörnsson: *Tid att städa – Om vardagsstädningens praktik och politik*. Ordfront, Stockholm 2018

När jag skulle skriva den här recensionen började jag städa. Först skrivbordet, sen arbetsrummet, och sen resten av huset. Beteendet kallas prokrastinering, och jag är väl medveten om att jag stundtals hemfaller åt det.

Men att det oftast är just städning jag skjuter upp annat med berättar kanske något i sig. Som att det är jag som ser och har ansvar för smutsen i vårt hus. Att jag som fri skribent har det

riskfyllda privilegiet att disponera min egen tid. Att omsorgen om hemmet gör anspråk på denna tid, eller omvänt erbjuder en tillflykt utanför den produktiva tiden. En tillflykt som i sin fysiska fokuserade förutsägbarhet och improduktivitet indirekt producerat mängden text.

Jag har städat mig fram till mina texter långt innan jag läste Fanny Ambjörnssons *Tid att städa. Om vardagsstädningens praktik och politik*. Men det är först i och med boken jag har fått upp ögonen för de vidare implikationerna av det. På ett medryckande handgripligt, mångsidigt beläst och djuplodande analytiskt sätt visar Ambjörnsson hur talande den tysta och oglamorösa evighets-sysslan städning är. Hur mycket den kan berätta om oss människor; om genus, identitet, tillhörighet, arbete, status och makt.

Socialantropologen och genusvetaren Ambjörnsson har en förmåga att hitta till synes obetydliga teman som uppenbarar oanade dimensioner av oss människor. Maktdynamiken som synliggörs i hennes studie av gymnasietjevers genusskapande *I en klass för sig* (2004) är imponerande komplex. Det samma gäller för de färgstarka laddningarna som friläggs i *Rosa – den farliga färgen* (2011).

Städning kan vid första anblick te sig som ett ointressant, oskyldigt och lättuttömligt ämnesval, men visar sig vara allt annat. Dessutom är det synnerligen utforskat. Den värld som sysselsatt vetare genom tiderna är i första hand männens och den ligger utanför hemmet och dess måsten. Även feminismen har haft bråttom ut i världen. Simone de Beauvoirs klassiska analys av städningens sisyfosartade monotoni i *Det andra könet* (1949) tecknar en bild ett nödvändigt ont som man gör klokast i att fly, och det är också vad den mesta feminismen gjort. Fokus har legat på hur man ska slippa oket, snarare än på vad oket berättar.

Men smutsen försvinner, som Ambjörnsson påpekar, ingestans. Den har alltid funnits och kommer alltid att finnas. Någon måste befatta sig med den. Vem denna någon är, och när, hur och var städningen utförs är frågor som blottlägger de ostädade hörnen av vår moderna, upplysta och påstått jämlika tid. Städningen är en laddad lågstatussyssla, en potentiell konflikthärd både samhälleligt och privat och ett skitgöra som är notoriskt svårt att göra mediesexigt på samma sätt som matlagning eller heminredning.

Ambjörnssons väg till städningen går genom djupintervjuer med ett trettioåttal personer i olika åldrar, med olika härkomst, kön, sexuell läggning, arbete och hemort. Flera av intervjuerna har gjorts i informanternas hem. Vissa par har hon intervjuat tillsammans. Intervjuerna präglas av en strävan efter att komma åt städningens vardagliga praktik; dess konkreta rollfördelning och uttryck och informanternas egna upplevelser av och förhållanden till städningen.

Trots bredden i urvalet informanter värjer sig Ambjörnsson mot idéer om representativitet. Hon säger sig varken vara ute efter "sanningen" om städning eller betrakta informanterna som "representanter" för olika kategorier. Det är "enskilda människors försök att skapa meningsfulla berättelser" i intervjusituationerna hon vill komma åt. Här är hon kanske onödigt blygsam. Studien levererar många sanningar om städning. Till exempel ålder, klass och genus är viktiga och verksamma begrepp i analysen, och det är Ambjörnssons förmåga att knyta de enskilda berättelserna till större diskussioner och sammanhang som är bokens verkliga styrka: att se helheter utan att förlora blicken och respekten för det enskilda och specifika.

Som läsare är det också svårt att inte i någon mån se intervjupersonerna som representanter. Jag slås av hur kvinnligt kodad städningen alltjämt förefaller vara – så till den grad att också ansvaret för att förverkliga en jämlik fördelning av städarbetet ironiskt nog tycks vila på kvinnans axlar. Det faktum att intervjuerna med männen generellt blev både kortare och andefattigare är också talande. Att inte ha en berättelse om städning; att inte behöva förhålla sig, bejaka, behärska eller delegera sysslan är få kvinnor förunnat. Samtidigt bjuder mångfalden röster i boken även på uppfriskande undantag, som ett kvinnligt homosexuellt par där den ena parten tar sig rätten att vägra städning på ett sätt som vore fullständigt politiskt inkorrekt för en man av i dag.

Samtliga informanter som kommer till tals i boken är sina inbördes olikheter till trots ytterst verbala. Det är fascinerande att läsa alla komplexa, personliga och djuplodande resonemang om städning. Samtidigt känns det som om något alldeles centralt i städningen skulle tappas bort just i orden. Är inte ordlösheten en alldeles avgörande del av den konkreta, kroppsliga och inte

sällan ensam syssla städning? Med hänvisning till Lena Marander-Eklunds studie *Att vara hemma och fru* (2014) tangerar Ambjörnsson hur vissa sysslor, som vardagsstädning, inte ter sig riktigt ”berättarbara”. Här hade Ambjörnsson gärna fått dröja i sina resonemang.

Vid sidan om intervjuerna utgör skönlitteraturen en viktig röst i boken. Med hjälp av Barbro Lindgrens barnboksfigurer Loranga, Masarin och Dartanjang och Susanne Ostens *Flickan, mamman och demonerna* diskuterar Ambjörnsson oordningens olika konnotationer, dess vacklan mellan subversivitet och förfall, kreativitet och galenskap, stök och smuts. I Tove Janssons *Filifjonka* ser hon både sinnebilden av en städmani som gått över styr och en förmåga att försjunka i det tillstånd av frid i omsorgen som städningen också erbjuder. Analysen av *Filifjonkan* illustrerar den förmåga att se ”både och” som Ambjörnsson genomgående demonstrerar i *Tid att städa*.

Å ena sidan erbjuder hon en knivskarp analys av de maktordningar som kringgärdar städningen, inte minst i förhållande till tid. I debatterna kring köp av städtjänster utspelar sig en kamp om tid, om vems tid som är för viktig för att ägnas åt städning och vems som inte är det, om vems tid som kan köpas, vem som får och kan köpa den och till vilket värde. Städning utförd på arbetstid är arbete, medan den förvandlas till något mer diffust så fort den utförs på fritiden och hemmet. I städningen fortplantar sig generationer av städvanor, ärvda mönster att leva upp till eller göra uppror mot. Vårt förhållande både till det förgångna och till framtiden förkroppsligas i vår hantering av smutsen, i vår oro för att inte lyckas lära våra barn ta hand om sin egen skit, eller vår vilja att aktivt låta dem slippa städningen som öde.

Å andra sidan frilägger Ambjörnsson en politisk potential i städningen. I en bejakelse av detta upprätthållande omsorgsarbete som inte genererar något nytt bor en motkraft mot det mänskligt och miljömässigt ohållbara överflöd som dagens produktivitetsvurm skapar. Städningens tid är en annan än det lineära framåtskridandets. En tid att uppvärdera och respektera.

Freja Rudels

■ Etnografiskt översiktsverk över Värmlands skogsfinnar

Eero Sappinen: *Värmlannin metsäsuomalaiset. Asutushistoriasta, agraarista kulttuurista ja muutoksesta*. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia 4. Migrationsinstitutet, Åbo 2019

Ett resultat av de historiska flyttningsrörelserna över Bottniska viken var uppkomsten av finskspråkiga befolkningsenklaver i de skogbevuxna områdena på bägge sidor om den svensk-norska riksgränsen. Där, på svenska sidan, låg Värmland och det är just det landskap som Eero Sappinen koncentrerar sig på i sin färska bok om den skogsfinska kulturen. Hans huvudkälla är de omfattande och arkiverade notiser som etnologen Ilmar Talve (1919–2007) samlade och upprättade om skogsfinnarna. Men Sappinen bygger sin framställning också på annat arkivmaterial, äldre tidningsnotiser samt en imponerande mångsidig genomgång av forskningslitteraturen. Många har ju redan skrivit om skogsfinnarna – eller svedjefinnarna, såsom de också har kallats – och Sappinens verk är avsett att fungera som en sammanfattande helhetstolkning, i synnerhet för Värmlands del. Synvinkeln är först och främst etnografisk, men med tydliga historievetenskapliga perspektiv.

Som bekant kom de flesta inflyttare till Sveriges och Norges skogsmarker från Savolax. Men bland flyttarna fanns också karelare, österbottningar och tavaster eller ättlingar till sådana. Migrationen västerut var som intensivast under sent 1500-tal och 1600-talets förra hälft och den berodde främst på den snabba befolkningstillväxten och de knapphändiga försörjningsmöjligheterna i den dätida östra riksdelen. Absolut mätt ter sig den tidigmoderna utvandringen anspråklös: förmodligen flyttade sammanlagt endast 1 660 finnar till den västra rikshalvan under 1500- och 1600-talen. Men även det totala antalet finländare var mindre under samma tidsperiod: möjligen bara 300 000 i början av 1570-talet och drygt 420 000 i mitten av 1700-talet. Också utflyttningen till ”finnskogarna” innebar således en demografisk åderlätning av Finland, något som framgår av att den skogsfinska befolkningen växte snabbt. Redan vid 1600-talets mitt omfattade

den uppskattningsvis ungefär 20 000 personer, av vilka cirka 3 000–6 000 bodde i Värmland. Dessa siffror är dock ingalunda exakta eller säkra, eftersom forskarna enbart kan komma åt akademiska gissningar med hjälp av det tillgängliga och brokiga källmaterialet.

Under 1600-talet ändrade den svenska statsmakten sin syn på svedjebruket och inställningen gentemot skogsfinnar blev kyligare. På det lokala planet hade språk- och kulturskillnaderna uppmärksammats redan från första början och det förekom stundom ömsesidiga fördomar och misshälligheter språkgrupperna emellan. Skogsfinnarna assimilerade sig sakta men säkert med den svenskspråkiga majoriteten: de senare generationerna använde svenska alltmer och många avstod till och med från bastubadandet. I början av 1800-talet var antalet finskspråkiga skogsfinnar bara några tusen och hundra år senare hade antalet sjunkit till högst 700. I dag är denna minoritet utdöd i språkligt hänseende, men många av dagens svenskar är avkomlingar till skogsfinnar. Genetiskt når det skogsfinska arvet också till kungafamiljen genom prins Daniel, som lär ha haft en till Falunbygden flyttad förfader vid namnet Seppäinen.

Också dessa befolkningshistoriska utvecklingstrender behandlas av Sappinen, men han lägger mest vikt vid de till Värmland flyttade finnarnas sedvänjor och materiella kultur. Uppmärksamhet ägnas sålunda åt svedjebruk, boskapsskötsel, jakt, byggnader, inredning, renhållning, hygien, matkultur och föreställningsvärld, i den här ordningen. Eftersom boken upptar drygt 350 sidor och layouten är genomförd så att en genomsnittlig sida innehåller en ansenlig mängd text, rymmer verket gott om detaljerade skildringar av skogsfinnarnas arbetsamma vardag och ibland också om deras högtider. Sett från det moderna teknologiserade välfärds-samhället ter sig skogsfinnarnas liv faktiskt som en verklighet full av oavbrutet sysslande och pysslande i enkla och till och med eländiga förhållanden för att klara livhanken ett år till. Men givetvis förekom stora socioekonomiska skillnader också mellan skogsfinska hushåll.

Sappinen gör regelbundet kontrasteringar med de finska eller savolaxiska kutymerna, likaså med den svenskspråkiga majoritetens kultur, och diskuterar de eventuella kulturella länen och

från vilka håll inflytelserna möjligtvis har kommit. Skogsfinnarna levde ju inte i någon isolering, något som bidrog till att de finska bosättningarna till slut assimilerades med de svenska. Det sista kapitlet är fokuserat på denna assimileringprocess. Den avgörande rollen spelades av det svenska språkklimatet som under moderniseringsprocessen blev öppet negativt och till och med fientligt mot finskan. Jag var nog medveten om att svenskan infördes som det enda tolererade språket i folkskolan, men jag blev häpen när jag i Sappinens bok fick läsa att också barnens föräldrar kunde förbjudas att använda finska hemma när barnen var närvarande (s. 300).

När Sappinen i samma avsnitt behandlar skogsfinnarnas växelverkan och kontakter med omvärlden, skulle jag gärna ha läst mera om till exempel deras giftermål och blandäktenskap. Nu bygger skildringen mest på en rätt så gammal litteratur, något som tycks ge vid handen att det ännu finns utrymme för empiriska socialhistoriska grundstudier på detta ämne. En annan detalj som kunde ha behandlats utförligare gäller bastukulturen: i vilket skede förändrades egentligen den svenska bastukulturen (som också hade urgamla rötter) och synen på nakenhet så att även många skogsfinnar kände sig tvungna att avstå från bastubadandet (s. 238)?

Sappinens mångsidiga bok om skogsfinnarna i Värmland kan varmt rekommenderas för envar som är intresserad av temat eller i allmänhet av agrarhistoria, folklivsskildringar eller äldre finsk folklöre.

Marko Lamberg

■ Empirins olidliga lätthet – den nya antologin om nödåren 1867–1868

Tuomas Jussila & Lari Rantanen (red.): *Nälkävuodet 1867–1868*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors 2018

Som historiker med intresse för såväl historiska som aktuella hungerkriser är det inte ofta som jag får läsa kollegialt granskad svensk- eller finskspråkig historievetenskaplig forskningslitteratur på ämnet. Därför tedde sig utgivningen av denna finskspråkiga antologi, som gör anspråk på att behandla temat mångsidigt och fräscht, som en välkommen nyhet. Min aptit retades ytterligare av introduktionskapitlet enligt vilket bokens fokus skulle ligga såväl på de faktorer och villkor som bidrog till hungerkrisens utbrott som på de uppfattningar om krisen som konstruerades både under och efter krisens härjningar. Bokens ambitiösa mål är att belysa krisens unika karaktär från nya perspektiv samt att gestalta dess betydelse för den efterföljande utvecklingen.

Det som jag främst såg fram emot rent allmänt var hur förhållandet mellan teori/er och empiri hade operationaliserats i de olika artiklarna. Historiker kritiserar ofta – både med och utan fog – för att vara alltför ”fixerade på empiri” eller ”teorifientliga”, men för den stora majoriteten av yngre generationens historiker i Finland är användningen av teorier en självklar del av det vardagliga arbetet. Med tanke på mina egna forskningsintressen ville jag i synnerhet veta om, och i så fall hur, artikelförfattarna hade använt sig av de teorier och insikter som diverse forskare från olika discipliner under de senaste årtionden har utvecklat inom ramen för den internationella hungerkrisforskningen.

Trots att antologin har sina förtjänster ger den tyvärr ändå betydligt mindre än vad den lovar. Detta beror på flera sammanflätade faktorer varav det är av värde att nämna två. För det första tycks antologin återspegla den allt vanligare ”publish or perish”-trenden i den akademiska världen, helst i kollegialt granskad form förstås. Detta leder allt oftare – och även i detta fall – till publicering av osammanhängande verk som *kunde* ha varit mycket bättre om redaktörerna och artikelförfattarna bara hade

haft mer tid på sig att samarbeta. Rent konkret handlar det på mikronivå om avsaknaden av gedigen korrektur- och genomläsning av artiklar som skulle eliminera olika sorters enkla slarvfel. På makronivå handlar det om allmänna redaktionella beslut gällande formuleringen och upprätthållandet av antologins röda tråd och dess inbördes förhållande till enstaka artiklars innehåll och vice versa. Detta leder till att antologins artiklar inte fungerar som integrerade delar av en genomtänkt helhet. Trots att de akademiska publikationernas sorgliga förhållanden vid det här laget redan är alltför bekanta är det slående att antologin i fråga är utgiven av det anrika Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, som brukar höra till de få akademiska förlag som fortfarande är kända för sina högklassiga publikationsserier.

Den andra avgörande faktorn är att verket framstår som rätt så konventionellt i fråga om teorianvändning, eller egentligen i dess brist på det. Jag skulle nästan våga säga att antologin, med dess starka fokus på empiri – det vill säga läsning av källor och genomgång av forskningslitteratur – för några årtionden sedan skulle ha klassats som ett solitt verk. Med tanke på hur historia som vetenskap har utvecklats sedan dess, samt den växande medvetenheten hos historiker om nyttan med selektiv användning av teorier, mallar och verktyg från andra discipliner, ter sig denna teoritunnhet som iögonfallande. Detta gäller i synnerhet de artiklar där det anlagda perspektivet definitivt skulle ha nödvändiggjort en gedigen teoretisk förankring och inramning. En förklaring till denna brist kan vara att artikelförfattarna rent allmänt inte verkar ha varit tillräckligt pålästa gällande den senaste historiska forskningen, för att inte tala om allmän hungerkrisforskning. De har nog bekantat sig med finska klassiker på området, med historikerna Kari Pitkänen, Oiva Turpeinen och Antti Häkkinen i spetsen, men det tycks i stort sett vara allt. Undantagen utgörs av några udda hänvisningar till kända internationella namn som Stephen Devereux eller Cormac Ó Gráda.

Denna metodologiska nationalism är också retsamt onödig eftersom jag i merparten av artiklarna stötte på intressanta deskriptiva eller analytiska textstycken som *kunde* ha varit mycket bättre, förutsatt att respektive författare hade känt till och använt sig av delar av den hungerkrisforskning som har gjorts de senaste

årtionden. Dock begränsar sig problemet med teoritunnhet inte bara till behovet att komma med högklassig och hållbart argumenterande historieforskning, som dels kan dra nytta av att bygga på en selektiv och fruktbar användning av forskningsrön från andra discipliner. Det handlar också om historikers roll och betydelse i dagens akademiska värld och i det övriga samhället. Nyckelordet här är kommunikation: historiker borde absolut tänka mera på såväl sätten på vilka man forskar i till exempel fenomen som hungerskriser och -nöd, som på det språk som man använder sig av för att *kommunicera* ens forskningsresultat till andra vetenskapare som inte är historiker, för att inte tala om den läsande allmänheten. Den recenserade antologins artiklar är, med vissa undantag, talande exempel på historieforskning som nästan uteslutande diskuterar med andra historiker. För så gott som alla andra bjuder den närmast på exotisk läsning men inte på värst mycket annat.

Till slut även några ord av beröm. Heli Huhtamaas mycket läsvärda artikel kombinerar information om Finlands klimatologiska säregenskaper – som har att göra med landets geografiska läge – med verifierade fakta om klimatets och vädrets fluktuationer på kort och lång sikt på 1800-talet, och hur allt detta inverkade på skördarna i Finland på 1800-talet. Huhtamaa är glädjande nog allt annat än en ”klimatdeterminist”, eftersom hon gör det klart hur frågan om klimatets och vädrets roll i uppkomsten av nödåren nödvändigtvis måste relateras till de sociala, politiska och ekonomiska faktorer som gjorde att samhällen i Finland vid denna tidpunkt var ovanligt sårbara för externa chocker. Jukka Vornanens bidrag om surrogatlivsmedel och den propaganda som drevs av den samhällsliga eliten för användningen av lav som surrogatlivsmedel före och under krisåren är en väl strukturerad och intressant artikel. Tuomas Jussilas artikel om hur nödåren skildrades och debatterades i den finsk- och svenskspråkiga litteraturen från slutet av 1860-talet till sekelskiftet utgör ett balanserat bidrag. Förstås har även de övriga artiklarna sina stunder, men de är enstaka ljusglimtar som inte lyckas rädda artiklarna som helhet.

Johan Ehrstedt

Medverkande

- Christian Braw, docent i systematisk teologi vid Åbo Akademi, präst (christianbraw@gmail.com)
- Johan Ehrstedt, FM, doktorand i allmän historia vid Åbo Akademi (joehrste@abo.fi)
- Lauri Karvonen, professor emeritus i statskunskap vid Åbo Akademi (lauri.karvonen@abo.fi)
- Marko Lamberg, professor, docent i nordisk historia vid Tammerfors universitet (marko.lamberg@tuni.fi)
- Tomi Riitamaa, FM, doktorand i nordisk litteratur vid Helsingfors universitet (tomi.riitamaa@helsinki.fi)
- Freja Rudels, FD i litteraturvetenskap, kritiker och marknadsförare (frudels@abo.fi)
- Åsa Slotte, FD, forskare i filosofi, Åbo Akademi (asa.slotte@abo.fi)
- Sven-Johan Spånberg, professor emeritus i engelska vid Umeå Universitet (sven-johan@spanberg.eu)